

TEADMISED
RAHVALIIKUMISEST
JA DEMOKRAATIAST

Sisukord

EESSÕNA	1
MIS ON ÕPIRING	2
DEMOKRAATIA	4
Mison demokraatia	4
Demokraatia ABC	5
Demokraatia ajalugu	6
Traditsioonilised demokraatlikud riigid	6
Kolmas Euroopa	7
Inimõigused	8
Aktiivsed kodanikud	9
RAHVALIIKUMISED	10
Rahvalikumiste tekkimine	10
Rahvalikumiste suhted riigi valitsuse ja kohalike omavalitsustega	11
Rahvalikumised Rootsis	13
Rahvalikumised Lätis	15
Rahvalikumised Leedus	21
Rahvalikumised ja kodanikuvaim	25
UUED AJAD JA UUED LIIKUMISED	27
Aktiivsed kodanikud	27
Naisliikumine – alati uus	27
Feministlik liikumine	28
Sotsiaalsed liikumised	29
Valitsusvälised organisatsioonid	31
Demokraatlikud organisatsioonid	31
Sotsiaalsed liikumised ja meedia	33
Ajakirjanduse globaliseerumine	34
Demokraatlik õigus demonstreerida	35
Liikumiste järgijad	37
Vastuhaku organisatsioonid	37
KASUTATUD KIRJANDUS	40

Käesolev projekt on läbi viidud Euroopa Ühenduse abiga
GRUNDTVIG programmi raames.

Käesoleva projekti sisu ei peegelda tingimata Euroopa
Ühenduse positsiooni ega ei too see kaasa mingit Euroopa
Ühenduse poolset vastutust.

Eessõna

KÕIK EUROOPA LIIDU KODANIKUD elavad kahes demokraatlikus süsteemis – rahvusriigi ja Euroopa süsteemis. On väga tähtis, et iga kodanik, vaatamata sellele, kas ta elab vanas, uues või tulevases liikmesriigis, leiaks julgustust asuda uurima ja õppima demokraatiaprintsiipi ja –probleeme.

Lähtudes niisugusest perspektiivist on Euroopa Liit otsustanud toetada projekti, mille eesmärgiks on arendada nii laiaulatuslikult kui vähegi võimalik kodanike teadmisi neljas spetsiifilises valdkonnas, mis pakuvad ühesugust huvi Läänemere ääres elavatele rahvastele. Nendeks valdkondadeks on: demokraatia Euroopa Liidus, rahvaliikumised ja demokraatia, Baltimaade ajalugu ning majandus- ja rahaliit.

Selle ülesande täitmiseks on täiskasvanute haridusega tegelevate organisatsioonide esindajad kuult Läänemeremaalt koostanud neli erinevat juhendmaterjali õppetööks.

KÄESOLEVAL PROJEKTIL on kaks peamist eesmärki. Esiteks, tuleb suurendada kodanike teadmisi valdkondades, mida peetakse olulisteks tulevase arengu seisukohalt. Teiseks, tuleb edendada koostööd üksikisikute ja organisatsioonide vahel, kellel minevikus puudus vajadus ühiselt ülesandeid lahendada. Projekti teostamisel on muutunud ilmsemaks nii võimalused kui ka takistused ühiseks tööks.

Projekti üheks põhiülesandeks on olnud ka niisuguste baasmaterjalide väljatöötamine õpinguteks, mis oma vormilt on erinevad sellest, mida enamik inimesi on kogunud. Me loodame, et põhitekstid, mis ilmuvad õppematerjalide kogumikena, leiavad rakendust terve rea tulevaste ÕPIRINGIDE (täiskasvanute koolitus) töös. Sügavamate taustteadmiste omandamine suurendab ka tulevase koostöö võimalusi mitmetes valdkondades.

NAGU JUBA EELPOOL märgitud, neli õppematerjalide kogumikku on koostatud selleks, et neid kasutada õpinguide töös. Õpingi töö aluseks on osavõtjate ühised jõupingutused, et omandada teadmisi ja hinnata teadmiste tähtsust käsitlevate teemade vaatlemisel. Fakte esitav õpetaja ei ole õpingi töö eeltingimuseks. Õping kui omapärane õppimisvorm on kasutusel nendes riikides, kes need õppematerjalid ühiselt koostasid, kuid Rootsil on õpingides õppimise kogemused kõige suuremad. Õpingi töökavast ja –vormidest kuuleme me põhjalikumalt käesoleva kogumiku teistes osades.

See spetsiifiline õppematerjal, mida te olete asunud lugema, käsitleb rahvaliikumist ja demokraatiat, moodustades ühe osa seeriast, mis on pühendatud neljale erinevale teemale, mis kõik on huvipakkuvad ja olulised selleks, et mõista edasiliikumist suurema koostöö suunas, mis on omane Euroopale järgnevatel aastatel.

Neli õppematerjalide kogumikku moodustavad ühise koostöö lõpptulemuse, mille on käesoleva projekti raames loonud seitse töögruppi kuult maalt – ABF-i kohalikud organisatsioonid Göteborgis ja Stockholmis, TSL:n Helsingin Opintojärjesty ry Soomes, AHL (Avatud Hariduse Liit) Eestis, RaAF (Rainis and Aspazijas Fund Latvia) Riias, LLES (Lithuanian Labour Education Society) Leedus ja Arbeit und Leben Hamburgis.

Et muuta projekt teostatavaks, esitati osalevatele organisatsioonidele nõue kanda suuremaid rahalisi osakulusid projekti kogumaksumusest kui Euroopa Liit maksab ühe osalisena, mis räägib sellest, et osavõtivate organisatsioonide esindajad pidasid käesolevat teaduslikule uurimistöele orienteeritud projekti hädavajalikkus.

NEED MEIST, kes on vastutanud käesoleva väljaande valmimise eest, loodavad, et seda materjali on võimalik kasutada mitte ainult projektis osalenud riikides, vaid ka mujal Euroopas. Me oleme veendunud, et õping on sobiv õppevorm nii Euroopa probleemidega tutvumiseks kui ka pikemas perspektiivis demokraatia tugevdamiseks Euroopas.

Suur tänu kõigile töögruppides osalejatele, kes on toonud endaga kaasa rohkesti ideesid, materjale ja andnud oma parima käesoleva spetsiifilise õppematerjali valmimisel.

GÖRAN ERIKSSON
ABF Stockholm

GIEDRE LELYTE
LLES Vilnius

DZINA TERMĀNE
RuAF Rīga

Käesolevad neli teabevihikut on valminud Euroopa Liidu projekti raames kuue Läänemeremaa seitsme töögruppi koostööna.

TSL
HELSINKI

AHL
ESTONIA

LLES
LITHUANIA

Mis on õping?

KUIDAS ME ÕPIME? Kuidas saab omandada laiemaid teadmisi? Kui me räägime traditsioonilisest õppimisest, siis me sageli mõtleme selle all iseseisvat tööd, mis viib lõpuks saamiseni. Me justkui õpime koolile ja ei omanda teadmisi kogu eluks.

Nii mõistame me õppimist keskkoolis kui ka kõrgkoolis. Seevastu on uurimused tõestanud, et niisuguse õppimise tulemused, mida ka eksamil edukalt esitatakse (eksam aga on sageli pühendatud detailide tundmisele), ununevad kiiresti.

Sellel põhjal teame me kõik, et õppimiseks on palju erinevaid viise. Ühte neist kutsutakse õpingis õppimiseks. Õpingite töökogemus on erinev erinevates Euroopa riikides. Rootsis on õpingites õppimist praktiliselt kasutatud juba terve sajandi jooksul. Uurimused näitavad, et õping pühitseb oma sajandat sünnipäeva 2002. aastal. Õping on olnud Rootsi haridusmaastikul üks populaarsemaid vorme. Värske statistiliste andmete põhjal võime me öelda, et umbes 75% kõikidest Rootsi täiskasvanutest on osalenud vähemalt ühe õpingi töös.

ROOTSI VALITSUS ON juba pikka aega rahaliselt toetanud õpingite tööd, mis on toonud endaga kaasa ka rahalise toetuse määramiseks vajalikud üleriigilised reeglid. Rootsis ei ole vastu võetud spetsiifilist seadust ega ka kehtestatud pedagoogilist printsiipi, mis pakuks ühe kergesti mõistetava mudeli õpperingi defineerimiseks. Aeg-ajalt valitsus, kes Rootsis toetab rahaliselt iga õpperingi tööd, töötab välja reeglite, mis sätestab tundide arvu, kui kaua õpperingi koosolek kestab, minimaalse tundide koguarvu igas õpingis, samuti ka õpingite temaatika ja valdkonnad, mida aktsepteeritakse rahalise toetuse määramisel. Piirjooned ringide vahel on samm-sammult muutunud ja tänapäevaseks on jäänud järele vähe regulatiivseid dokumente, mis piiritlevad õpingite tegevust. Õpingid saavad rahalist toetust, sest nende põhilisi omadusi peetakse väga väärtuslikeks nii üksikisikule kui ka kogu ühiskonnale tervikuna.

Õpingi iseloomustavateks põhitunnusteks on asjaolu, et grupp inimesi omal vabal tahtel tuleb kokku, et õppida kindla raamprogrammi alusel, kus inimestel on võimalik valida, kuidas ja mil viisil omandada teadmisi omavahel koostööd tehes. Õpingis osalejad planeerivad oma õpinguid, otsivad informatsiooni, moodustavad küsimusi, arutlevad, analüüsivad ja hindavad nende enda poolt soovitud huvipakkuvat objekti. Inimesed, kes aga soovivad pühenduda individuaalsele õppele, võivad sageli leida teisi alternatiivseid võimalusi haridusepõllul.

Oletame, et nüüd on meil grupp täiskasvanuid, kes soovivad saada laialtlevikuid teadmisi mingis kindlas valdkonnas ja nad omandavad neid koos. Õpetajal ei ole tarvis hakata õpingi õpetama. Asi on selles, et osavõtjad ise hakkavad aktiivselt otsima teadmisi, kuigi õpetajad on olemas, et juhtida õpingi tööd. Olukord on palju tavalisem niisugustes valdkondades kui võõrkeelte või matemaatika õppimine. On väga oluline, et õpetaja mõistaks, et tema roll täiskasvanute grupis on erinev tema tavapärasest rollist, mida ta mängib oma õpetajaametis. Õpingis tuleb keskenduda ühisele tööle, et leida vastuseid küsimustele, mida grupiliikmed tähtsaks peavad. Eesmärgiks ei ole vastuste andmine küsimustele, mille vastused on õpetajale niigi teada. Osavõtjate küsimustest lähtumine toob endaga kaasa mitte ainult teadmiste suurendamise, vaid arendab ka õpingi liikmete enesekindlust ja iseseisvust.

Arvatakse, et niisugune mitteautoritaarne õppevorm on olnud suure tähtsusega demokraatliku ühiskonna kujunemisel Rootsis.

Saja-aastase Rootsi õpingite ajaloo vältel on rahvalikumised ja muud organisatsioonid saanud omandada vajalikke teadmisi iseseisvalt õppides. Nad ei pidanud sõltuma õpetajatest, et omandada tarvilikke teadmisi.

TÄNAPÄEVAL OSALEB õpingite töös kokku kolm miljonit täiskasvanut (Rootsi seitsmest miljonist täiskasvanust). Isegi kui mõned inimesed osalevad rohkem kui ühe õpingi töös, on see aktiivselt õpingites õppivate inimeste arv muljet avaldav. Igal aastal töötab 350 000 õpingi. Ei oleks võimalik organiseerida kõiki neid õpinge, kui kehtiks nõue, et igas õpingis peaks olema õpetaja. Veelgi enam, õpetaja igas ringis oleks ka majanduslikus mõttes liiga kallis.

Nendes riikides, kes osalesid käesolevas Euroopa Liidu projektis, on tegemist kogemustega, mis erinevad ülalpool kirjeldatust. Õpingi kui ühist õppevormi tuleb lugeda täienduseks teistele vormidele. Euroopa Liit peab vajalikuks teadmiste jagamist õpingist, mis on üks võimalikke viise, kuidas täiskasvanud inimesed saaksid omandada teadmisi.

Peale käesoleva õppematerjali ei ole meil erilist õpikut. Me eeldame, et seda materjali hakatakse kasutama õpingides. Meie töövihik on paljud küsimused ja faktid esitatud läbisegi. Küsimuste mõte on ärgitada arutelusid ja faktide kasutamist, mida võib leida sellest töövihikust või mida grupi liikmed on üksteisele esitanud.

Küsimuste suur arv teeb mõõdapäasmatuks nende küsimuste valimise, millele grupp hakkab tähelepanu pöörama. Tehke oma valik ja leidke küsimused, mida te peate nii tähtsaks, et nende üle mõtteid vahetada.

KAHTEMATA VÕITE te samuti valida välja need osad töövihikust, mida te tahate lugeda, millist informatsiooni te soovite koguda individuaalselt või väiksemates alagruppides õpperingi kogunemiste vaheajadel. Kogemused näitavad, et on ülitähtis küsitleda inimesi, kes ei kuulu õpigruppi. Mõnikord on niisugune intervjuu ainsaks viisiks, kuidas saada õpingile vajalikku informatsiooni. Kõige tähtsamad on loomulikult õpingi liikmed ise. Nende kogemused, intuitsioon, uudishimu ja kiindumus uurimistöösse on aluseks edule ja saavutustele õppetöös.

Õping vajab eesistujat, administraatorit või juhti – ükskõik, mis nime me ei kasutaks. See inimene osaleb õppetöös teistega võrdsetel alustel. Juhi ülesanne on hoida ringi koos, olla selle töö halduriks. Juht kannab suuremat vastutust kui teised liikmed selle eest, et grupp töötaks grupina hästi, st. et ta pööraks igale osalejale tähelepanu, julgustaks vaiksamaid aktiivselt osalema diskussioonides ja hoiaks tagasi domineerima kipuvaid liikmeid.

Organisaator, kes vastutab õpingi töö eest, peaks olema kindel, et õpingi juht tunneks õpingi nii ideoloogiliselt kui ka praktiliselt küll. Oleks väga hea, kui juhi ametisse astumisel arutletaks temaga asjaolusid, kuidas täiskasvanud õpivad võrreldes lastega ja noortega, kes oma teadmisi rikastavad. Samaväärselt tähtis on ettevalmistusperioodil vaadelda ka grupidünaamika küsimusi, mis puudutavad kollektiivse töö mõju üksikutele osalejatele (koostöö hakkab toimima veidi hiljem). Tuleb näha ka sotsiaalseid ja psühholoogilisi perspektiive.

On veelgi parem, kui tavalised liikmed saavad võimaluse osaleda ettevalmistustöös, et niisuguse erinevat liiki õppetöö eesmärk oleks veelgi selgem.

KOGEMUSTE PÕHJAL VÕIB öelda, et õpingis osalejate ideaalseks arvuks oleks 7-10 inimest. Enamus õpinge töötab 3-20 inimesega. Ringides, kus on ainult mõned liikmed, peab ka teemade arv olema piiritletud. Suurearvuline liikmeskond muudab aga raskemaks iga üksiku liikme aktiivse tegutsemise ja täieliku osalemise arenguprotsessis, mida töö õpingis endast kujutab. Grupisisene dialoog on olulise tähtsusega.

Keskmine õping tuleb kokku osavõtjate vabal ajal, tavaliselt kord nädalas kaheks või kolmeks tunniks. Kohtumiste vahele jäävad päevad on tähtsad, võimaldades aega materjali läbitöötamiseks ja iseseisvaks mõtestamiseks, samuti ka individuaalseks õppimiseks või uurimistööks koos mõne kaaslasega õpperingist.

Mõnikord lisandub õpingi töökoosolekutele üks või rohkemgi kokkutulekut, mis toimuvad osalejate kodudes enamasti nädalavahetusel. Nii tekib soodus võimalus töötada palju põhjalikumalt jooksvate küsimuste kallal.

KUI KAUA TÖÖTAB ÕPIRING? Sellele küsimusele ei ole kerge vastata. Mõned grupid ei saa rohkem aega kulutada kui on vaja kolme koosoleku läbiviimiseks. Enamik õpinge arvab, et neil on tarvis läbi viia umbes kümme koosolekut, mis tähendab seda, et õping võib töötada mitme kuu jooksul. Me võime tuua näiteid ka õpingidest, mis on oma uurimisvaldkondi laiendanud sel kombel, et nende tegevus on olnud mõttekas mitmeid aastaid.

Osavõtjatele – st. kogu õpingile – on osutunud kasulikuks teha oma töös vaheaeg ja pärast seda arutada, KUIDAS õpingi liikmed töötavad koos – mis on hea ja mis vajab muutmist.

KUNA ÕPIRING ON paljude inimeste jaoks üks suhteliselt uus nähtus, on ääretult vajalik, et osalejad saaksid täiel määral teadmisi sellest, mida õping endast kujutab. Sealhulgas tuleks puudutada õpingis tehtava koostöö tunnusojooni. Kui grupil on olnud juba võimalus tutvuda materjaliga, võib ta välja valida teemad, millele peatähelepanu pöörata, seejärel aga koostada esialgne tööplaan. Loomulikult on seda plaani võimalik muuta, kui grupp on juba kogemusi omandanud.

Enne õpingi töö algust oleks mõistlik ühiselt eelpool öeldu üle järele mõelda. Kas on võimalik õppida ilma õpetajata? Millised on eelised ja millised on riskimomendid? Kas grupp on suuteline ainult juhendmaterjalile toetudes välja valida kõige olulisemad küsimused?

Demokraatia

Mis on demokraatia?

KÄESOLEVAS ÕPPEMATERJALIS vaadeldakse põhiliselt rahvaliidumisi. Tõepoolest, niisugused liikumised on demokraatia kindlustamiseks vajalikeks tingimusteks ja demokraatia alustaladeks. Seega alustagem nendest ideedest, mida meie ise demokraatia all mõistame.

Kuidas teie mõistate demokraatia olemust?

Täiendavaid ideid võib leida teatmeteostest või internetist.

Kas on võimalik leida ühist definitsiooni? Milline neist on teie arvates asjakohane?

DEMOKRAATLIKE VÄÄRTUSTE olemasolul on ka tagajärgi igapäevases elus, avaldades mõju kesksetele kodanikuühiskonna põhimõistetele.

ÜKSIKISIKU SEISUKOHALT võib demokraatiat vaadelda kui üht eluviisi, mõtteviisi ja suhtumist meie kaasinimestesse. Niisugusest seisukohast lähtudes võib demokraatiat vaadelda kui normide süsteemi sotsiaalses suhtlemises, puudutades inimeste eraelu, nende suhteid perekonnaliikmete, sugulaste ja naabritega. Siia kuuluvad ka otsuste tegemine perekonnas ja töötingimused.

Kas kõigil pereliikmetel on püsivalt sõnaõigust otsuste tegemisel?

Kes on lõpliku otsuse tegija? Kas juhtkond töö kuulab ära töötajate arvamused?

Kas kooliõpilased peaksid omama suuremat mõju otsuste tegemisel koolielu teisteski valdkondades peale nende oma õppegrupi elu? Kas on laiema ulatusega üldteemasid, mille aruteludest peaksid nad osa võtma ja oma mõju avaldama? Millised need on? Kas õpilased peaksid tegelema niisuguste asjadega nagu koolikeskkond, koolitoit, ruumide sisustamine, majandusküsimused, õppetöö sisuline külg, pedagoogilised probleemid? Kas lastevanemad peaksid avaldama mõju koolielule? Millised on lastevanemate mõju soodsad ja ebasoodsad küljed? Kas teiste inimeste mõjutused vähendavad õpetajate, koolijuhtide ja koolinõukogu rolli? Kuidas tuleks siin toimida? Kas te suudate muuta oma elamistingimusi niipalju kui te soovite?

SAKSA SOTSIOLOOG Jürgen Habermas on püüdnud selgitada, mida üks tõeline demokraatlik diskussioon endast kujutab. Tähtsad on kolm kriteeriumi:

- mitte keegi ei tohi omada domineerivat positsiooni,
- kõik peavad ausalt tegutsema,
- mitte kellelgi ei tohi olla salajasi strateegilisi eesmärke

Olete te nõus? On midagi puudu?

Demokraatia ABC

DEMOKRAATIA ON ÜHISKONNAGA SEOTUD. Kes võtab vastu otsuseid – kus, millal ja kuidas? Ei ole sugugi ebatavaline, et inimesed, kes tulevad kokku selleks, et võtta vastu kollektiivseid otsuseid, on eriarvamusel. Niisuguses olukorras on raske nõustuda, et üks inimene võtab jõuga juhtimise enda kätte. Selle asemel võivad nad kokku leppida klassikaliste põhiprintsiipide alusel (Robert A. Dahl “Demokraatia ja selle kriitikud”):

- A. Võrdselt tuleb austada igaühe huvi asja vastu (austuse norm).
- B. Üldiselt on sõltumatud täiskasvanud kõige võimelisemad väljendama oma huvi asja vastu, seda nii eraelus kui ka teistes valdkondades, millega on seotud teised grupi liikmed (sõltumatuse reegel).
- C. Seetõttu on nad pädevad käituma võrdsetena otsuste vastuvõtmisel (poliitilise võrdsuse printsiip).

NIISUGUNE DEMOKRAATIA ABC juhhib meid demokraatlike otsuste tegemise viie konkreetse kriteeriumini, mis koos moodustavad vajalike ja küllaldaste tingimuste kogumi tõeliselt demokraatliku protsessi järgimiseks:

1. **Kodanikkond.** Kõik grupi täiskasvanud liikmed on kodanikud. Mitte kedagi ei tohi välja jätta.
2. **Kontroll päevakorra üle.** Kodanikel on õigus ise otsustada, millised teemad peavad päevakorras olema.
3. **Efekttiivne osalus.** Igaühel on võrdne õigus, et selgitada oma arvamust ja lisada teemasid päevakorda.
4. **Üks kodanik, üks hääl.** Otsuse tegemisel on igaühel võrdselt suur mõju. Kodanike individuaalsete arvamuste kogum moodustab otsuse, mitte aga mingid muud asjaolud.
5. **Põhjalikum vastastikune arusaamine.** Igaühel on võrdne õigus jõuda edasisele arusaamisele, mis on tema huvidega vastavuses. See kehtib nii kollektiivsete kui ka isiklike küsimuste kohta.

Diskussioon

Arutlege demokraatia ABC ja viie kriteeriumi üle. Kas grupp nõustub?

Varem rääkisite te demokraatiast perekonnas, koolis ja võtsite arvesse elutingimused ja tööelu. Püüdke lühidalt kirjeldada niisuguse riigi omadusi, mis väidab, et ta on demokraatlik.

NAGU MEILE PALJUDELE on teada, pärineb sõna “demokraatia” kreeka keelest. Sõnasõnalises tähenduses on see “rahva võim”. See sõna andis naaberriikidele teada juba nii vara kui 400 aastat e.Kr., et antiikses Kreekas oli võimul rahvas. Tänapäevases mõistes ei ole see nii, sest naised, välismaalased, orjad ja lapsed ei omanud demokraatlikke õigusi, kuid võrreldes teiste tuntud riigivalitsemisvormidega, oli see oma aja seisukohalt revolutsiooniline. Muuseas on naised pidanud ootama valimisõigust enamikes Euroopa riikides kuni eelmise sajandini.

Kas te näete erinevusi rahva mõju suuruses (kui suur oli tavaliste inimeste võim) aastatel 1900, 1920, 1940, 1960 ja praegu?

Milline oli olukord, kui teie vanemad, vanavanemad olid noored?
Mida tahtsid nemad muuta? Võibolla keegi, keda te tunnete, saaks tulla teie õpperingi rääkima oma kogemustest?

MAAILMA MITMETES OSADES on tänapäeval tavaliste inimeste mõju tunduvalt suurem kui see oli aastakümneid tagasi. Kuid ikka veel on mõnedes riikides protsess liikunud vastupidises suunas, kuigi tugevad liikumised püüavad seda muuta.

INIMESED, KES TAHAVAD midagi muuta nende oma kooskonnas, on sageli kokku tulnud, et kollektiivselt võidelda selle eest, mida nad peavad tähtsaks. Asetleidnud muutused on (normaalses olukorras) olnud vastuvõetavad enamusele inimestest selles kooskonnas, kui need on toimunud demokraatliku protsessi tulemusena.

Kas teie sugulased on osalenud grupis või liikumises, mis võitles selle eest, et suurendada tavaliste inimeste mõjujõudu?

Kas nad saavad tulla teie õpperingi ja rääkida oma mälestustest? Missugused olid nende võimalused, et saavutada oma eesmärk? Kuidas nad töötasid? Millised olid tulemused?

NIISUGUSTE DEMOKRAATIAT puudutavate mõtete vahetamine on üheks viisiks, kuidas jagada taustteadmisi käesoleva õppematerjali põhiteemade kohta, milleks on rahvaliidumised ja nende mõju demokraatia tekkeks. Enne, kui edasi liikuda nende teemade käsitlemise juurde, on meil tarvis veelgi suurendada oma teadmisi. Alljärgnevalt anname me ülevaate sajandite pikkusest võitlusest demokraatia eest, kuigi see esitus on liiga lühike nii mahuka teema vaatlemiseks.

Demokraatia ajalugu

Kirjeldage lühidalt oma arusaamist sellest, kuidas arenes välja demokraatia teie riigis. Kas teistel õpiringi liikmetel on samasugune tõlgendus sündmustele, mis aset leidsid?

Missugune on teie arvamus, kas demokraatia on tugevnenud või nõrgenenud põhilistes maailma osades viimastel aastakümnetel? Kuidas võiks seda protsessi selgitada?

Traditsiooniliselt demokraatlikud riigid

TERVES REAS LOODE-EUROOPA RIIKIDES – mida mõnikord nimetatakse “traditsiooniliselt demokraatlikeks” – on demokraatia välja kasvanud samm-sammult pika aja jooksul. Üldjuhul algas demokraatia areng võimu üleminekuga monarhilt parlamendile, kuid üsna pika aja jooksul anti valimisõigus ainult piiratud arvule inimestest. XIX sajandi lõpus ja XX sajandi alguses toimunud valimisõiguse reformid andsid hääleõiguse suurematele täiskasvanud meeste gruppidele, esmajoones keskklassi meestele, hiljem meestele töölisklassist ja lõpuks said ka naised demokraatlikud õigused.

ENAMUSES NEIST maadest säilis monarhia, kuid põhivõimu kontrollis parlament. Kui me vaatleme aegu, millal hääleõigus muutus üldiseks ja võrdseks nii meestele kui ka naistele, siis tekib niisugune pilt: Soome oli esimene Põhjamaadest (1905) ja Rootsi viimane (1918). Madalmaad, Belgia ja Prantsusmaa tegid läbi samasuguse protsessi, välja arvatud see, et naised said hääleõiguse hiljem kui Põhjamaades. Ühes Šveitsi kantonis said naised valimisõiguse alles 1990. aastal.

ENAMUSES EUROOPA riikidest on olnud totalitaarseid ja ebademokraatlikke võimusteeme kuni käesoleva ajani.

Kolmas Euroopa

IDA-EUROOPAS on demokraatlikud traditsioonid olnud nõrgemad. Mõned ajaloolased on seda piirkonda hakanud nimetama “kolmandaks Euroopaks”. Juba nii varasel ajal, kui oli seda Rooma impeerium, kujunesid välja erinevused ida ja lääne vahel. Kui Lääne-Rooma Impeerium langes ja Lääne-Euroopa hakkas muutuma pluralismi suunas, jäi Ida-Rooma Impeerium kuni 1453. aasta türklaste vallutusteni ühtseks impeeriumiks, mille pealinn oli Konstantinoopol. Rooma paavst oli sajandeid ikka veel tugevaks võimukandjaks, kuid ta pidi võistlema ilmalike valitsejate – monarhidega. Ida-Rooma Impeeriumis oli imperaator alati riigipeaks ja idapoolse õigeusu patriarhid olid tema alluvad. Mõned inimesed isegi väidavad, et Venemaa on mingil määral Ida-Rooma Impeeriumi jätkuks.

DISKUSSIONIDES EUROOPA demokraatia juurte üle on esile toodud fakt, et paavsti võimu eraldumine ilmalikust võimust paljudes Lääne-Euroopa maades on olnud äärmiselt suure tähtsusega. Tänu sellele võis mõttevabadus nendes kontinendi osades kasvada. Võistlus võimukeskuste vahel lõi aluse pluralistlikule mõtlemisele, mis on demokraatia seisukohalt otsustava tähtsusega. On esitatud küsimusi, kas mitte idapoolse õigeusu kiriku pärand ei suudaks osaliselt selgitada Venemaa totalitaarse traditsiooni olemust. Vene kirik on passiivselt koos eksisteerinud nii tsaarivõimu kui ka kommunistliku diktatuuriga. Lääne-Euroopa humanism, valgustusideed ja tolerantsus ei ole iialgi täiel määral Venemaa ühiskonda jõudnud.

PILTI AITAB MAALIDA ka see asjaolu, et Venemaa ja mõned muud Ida-Euroopa riigid on pikka aega olnud ära lõigatud kontaktidest Lääne-Euroopas. Kõik sõltub keelebarjääridest, erinevast majanduslikust arengust, nii tsaaririigi kui ka kommunistliku korra diktatuurist, mis tõi kaasa piiratud mõttevahetuse kahel pool eraldusjoont. Seetõttu ei ole demokraatlikud ideed kuni viimaste sündmusteni jõudnud Ida-Euroopasse samal moel kui Lääne-Euroopasse.

Kas on võimalik, et sajandite pikkune võistlus paavsti ja kuningate vahel Lääne-Euroopas on aidanud arendada tavaliste inimeste pluralistlikku mõtteviisi?

Kas on samuti võimalik, et sündmuste erinev käik Ida-Euroopas on toonud kaasa nõrgema demokraatiatraditsiooni?

Millised ohud valitsevad tänapäeval demokraatiat?

Milline on risk, et natsistlik, fašistlik või kommunistlik diktatuur taastuks Euroopas?

Mida suudavad teha riigivalitsus, kohalik omavalitsus, vabatahtlikud ühendused ja teie kui kodanik, et võidelda demokraatiat ähvardavate ohtudega?

KOOLIDEL ON TÄHTIS ROLL võitluse põhiliste demokraatlike väärtuste kehtestamisel. Koolis saavad kokku noored inimesed. Just nemad on need, kes hiljem hakkavad kandma kodanikuvastutust. Tõepoolest, ei ole paremat paika kui koolid, kus kõik inimesed meie ühiskondades kohtuvad.

Millised peaksid olema haridust ja koos veedetud aega iseloomustavad jooned, et muuta koolid demokraatiakoolideks?

Kas on küllaldane õpetada noortele inimestele teoreetiliselt, mis demokraatia on, või peaks demokraatia õpetamist täiendama selle praktilise rakendamisega igapäevases koolielus?

Inimõigused

DEMOKRAATIA PÕHINEB arusaamal, et kõik inimesed on võrdsed. Religioonifilosoofid ja kodanikuõiguste spetsialistid väidavad, et kõik inimesed on loodud võrdseteks ja et seetõttu on meil kõigil teatud õigused ja privileegid, mida keegi ei saa meilt ära võtta. Need õigused ja privileegid on ülimuslikud inimeste poolt loodud seadusandluses.

Mida teie arvate, kas kõik inimesed on loodud võrdsetena?

Kas kõigile inimestele on teatud õigused ja privileegid sünniga kaasa antud?

KODANIKU ÕIGUSTE ja privileegide reeglid sõnastati juba varasel keskajal esmakordselt Inglismaal Suure Hartaga (Magna Charta Libertatum) 1215. aastal. Kaheksateistkümnendal sajandil kujunes välja rahvusvaheline õigus tänapäevases tähenduses. Radikaalsed grupid kaitsesid nende õiguste rikkumatust ja võitlesid piinamise ja surmanuhtluse kaotamise eest. Kui Inglismaa kolooniad Põhja-Ameerikas kuulutasid end sõltumatuks 1776. aastal, kiideti heaks ka ulatuslike inimõiguste deklaratsioon, mis inspireeris Prantsusmaal revolutsionääre välja kuulutama samasugust deklaratsiooni 1789. aastal. Hiljem Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (1948) ja Euroopa Nõukogu (1950) on heaks kiitnud inimõiguste deklaratsiooni.

Artikkel 1 ÜRO Inimõiguste Ülddeklaratsioonis kõlab alljärgnevalt:

Kõik inimesed sünnivad vabadena ja võrdsetena oma väärikuselt ja õigustelt. Neile on antud mõistus ja südametunnistus ja nende suhtumist üksteisesse peab kandma võrdne vaim.

PALJUD NEIST PÕHIÕIGUSTEST on olulised selleks, et rahvaliidumistele oleks võimalik tegutseda. Me peame silmas igapäevaseid õigust jääda truuks oma arvamusele, sõnavabadust, moodustada ühendusi ja avalikult koguneda. Enamus riike on võtnud endale kohuse austada neid õigusi ratifitseerides ÜRO Inimõiguste Ülddeklaratsiooni ja teised samatähtsad rahvusvahelised deklaratsioonid.

Võtke raamatukogust mõned õiguste deklaratsioonid ja võrrelge nende sisu.

Kas teie parlament on heaks kiitnud ja ratifitseerinud mõned neist rahvusvahelistest õigustest?

Kas oleks võimalik piirata või muuta kehtetuks inimõigusi otsustega, mida parlament võtab vastu demokraatiareegleid arvestades?

Aktiivsed kodanikud

ON OLEMAS TERVE RIDA ARVAMUSI, kuidas demokraatia peaks arenema. Põhiküsimuseks on see, kas tuleks püüelda otsuste või kaudsete demokraatianormide saavutamise poole. Kui mingi ühenduse liikmed võtavad oma koosolekul vastu otsuseid, mis puudutavad neid liikmeid, siis me räägime demokraatiast otsuses vormis. Kaudse demokraatiaga on siis tegemist, kui ühenduse nõukogu midagi otsustab. Nõukogu ongi valitud selleks, et liikmete nimel otsuseid teha.

DEMOKRAATIA OTSESTE VORMIDE näiteks on piiratud demokraatia antiikses Kreekas ja piirkonnakohtud iidsete germaanlaste ühiskonnas. Pikka aega pidasid demokraatia eest võitlejad otsese demokraatia vormi selleks, mille eest tasus võidelda.

TÄNAPÄEVA SUURRIIKIDES ja ühendustes demokraatia otsesed vormid ei funktsioneerid. Demokraatia kaudsed vormid on vajalikud, kuigi otsuste vormide elemendid – referendumid – eksisteerivad. Valijate ja nende poolt valitud esindajate vahel on suur tühimik kaudse demokraatiavormi korral. Kõikides demokraatlikes riikides toimub pidev diskussioon demokraatia erinevate vormide üle.

Rahvaliidkumised

PALJUDES SELLE ÖPPEMATERJALI osades pööratakse tähelepanu seostele ühiskonna, aktiivsete kodanike ja demokraatliku arengu vahel. Käesolevas osas alustame teemaga, mis on selle õppematerjali peateema – rahvaliidkumised.

Mis iseloomustab grupi arvates rahvaliidkumist?

Milline on erinevus ühenduse ja rahvaliidkumise vahel?

Kuidas kasutatakse teie emakeeles mõisteid “rahvaliidkumine”, “sotsiaalne liikumine” ja “kodanikuühiskond”?

Rahvaliidkumiste tekkimine

PALJUDE RIIKIDE KOGEMUSED räägivad sellest, et erinevad ühendused ja organisatsioonid mängivad peamist rolli demokraatiavõimaluste edendamisel. Kuuludes ühendustesse ja organisatsioonidesse, võivad inimesed aktiivselt tegutseda ja mõjutada ühiskonna arengut.

XIX SAJANDI LÖPUPOOLE nimetati niisuguseid massiorganisatsioone mõnedes riikides rahvaliidkumisteks. Sellel ajal olid kapitalistlikud tootmissuhted domineerivad ja uued sotsiaalsed grupid ja võimustruktuurid kerkisid esile seoses industrialiseerimise ja põllumajanduse ratsionaliseerimisega. Suur osa elanikkonnast liikus maalt linnadesse ja tööstuskeskkonda, kus valitsesid halvad sotsiaalsed tingimused.

ISEGI JUBA VARASEMAL ajaloolisel perioodil tekkisid vabatahtlikud ühendused, kuid neid organisatsioone juhtisid enamasti kõrgemate ühiskonnakihtide esindajad. Mõned neist pooldasid reforme, näiteks riikliku haridussüsteemi sisseviimist. Veidi hiljem paljud neist liberaalsetest ja filantroopilistest organisatsioonidest lõpetasid oma tegevuse.

UUED ORGANISATSIOONID, mille ette ei astunud enam inimesed erinevatest sotsiaalsetest klassidest, hakkasid tekkima peamiselt tööstustöölise hulgas. Algusest peale moodustasid need grupid selge opositsiooni kaasaegses ühiskonnas. Mõned neist olid revolutsioonilised, kuid enamik pühendus järk-järgulistele reformidele ja võitles kokkulepete saavutamise eest “vana ühiskonna” esindajatega.

TERMIN “RAHVALIIDKUMINE” esineb enamuses Euroopa keeltes, kuid selle tähendus on muutunud vastavuses tingimuste muutumisega erinevates riikides, kusjuures originaalseks tähenduseks on “inimesed liikumas” halbade tingimuste kaotamise poolt ühiskonnas. Juba väga varakult kasutati mõnedes keeltes terminit “sotsiaalne liikumine” “rahvaliidkumise” asemel või koos sellega. Sõnas “rahvaliidkumine” tähendab “rahvas” seda, et liikmed on välja arendanud oma ideed, mille eesmärgiks on muuta nende jaoks eluliselt vajalikke struktuure ühiskonnas.

RAHVALIIKUMISTEL ON ERINEVAD eesmärgid. Rootsis arvestame me esmajoones nende hulka religioossed liikumised, karskusliikumise, ametiühingute ja poliitiliste rühmituste liikumised, aga samuti ka liikumised, mis esindavad rahvarahidust, tarbijate kooperatiive, põllupidajaid, naisi, noori, pensionäre, erivajadustega inimesi, sportlasi, rahu- ja keskkonnakaitsjaid. Allpool anname me põhjalikuma ülevaate mõnede nende liikumiste kohta.

Milliseid rahvaliidumisi te teate oma riigis?

NENDES RIIKIDES, kus ühendused on mänginud suurt rolli demokraatia arendamisel, on püütud defineerida mõistet "liikumine". Võrdluseks võib tuua näite, kuidas seda mõistet defineeriti Rootsis XX sajandi keskel. Rõhutati alljärgnevaid tunnuseid:

1. **Ideoloogilised juured.** Liikumise programmi aluseks on ideoloogia, mille väärtusteks on inimeste elu ja ühiskonna kujundamine.
2. **Vabatahtlik liikmeskond.** Liikmeks olemine ei ole kohustuslik, kuid liikumine on avatud kõigile, kes on asjaga seotud.
3. **Terviklikkus.** Liikumine on sõltumatu võimust ja äritegevusest.
4. **Ajaline kestvus.** Liikumine on püsiv nähtus, pidevalt ollakse valvel rahva huvide kaitsmisel. Ajutisi liikumisi ja tegevusgruppe ei peeta rahvaliidumisteks.
5. **Sisemine demokraatia.** Liikumistel on demokraatlik struktuur. Niimoodi ei ole totalitaarsed ja religioossed grupid, kus puudub sisemine demokraatia, rahvaliidumised.
6. **Suur liikmete arv.** Et olla rahvaliidumine, peab selles osalema suur osa elanikest.
7. **Geograafiline levik.** Liikumine peab aset leidma riigi kõigis osades. Kui liikumise tegevus on koondunud ainult mingisse piirkonda, ei saa me rääkida rahvaliidumisest.
8. **Sotsiaalne sisu.** Liikumisel peavad olema oma ruumid, kus liikmed arutavad ühist huvi pakkuvaid küsimusi, saavad ideoloogilist haridust, suhtlevad omavahel.
9. **Sotsiaalsed muutused.** Eesmärgiks on muuta tingimusi ühiskonnas vastavalt ühiskonna enamike huvidele.

ON VÕIMALIK LEIDA ka muidki definitsioone. Mõned neist jagavad liikumised huvigruppideks (ametiühingud ja kooperatiivid) või pigem kontseptuaalseteks liikumisteks (näiteks mitte-konformistid ja rahvarahidus). Viimastel aegadel on ühiskonna muutustele suunatud ideoloogilisi liikumisi hoitud lahus üksikisikute huve ühendavad vabaaja liikumised.

Rahvaliidumiste suhted riigi valitsuse ja kohalike omavalitsustega

ÜHEKS TÄHTSAKS PRINTSIPIAALSEKS KÜSIMUSEKS on suhted riigi valitsuse ja kohalike omavalitsustega. Võiks arvata, et demokraatlikus ühiskonnas peaks mittetulundusühing omama õigust tegutseda ilma valitsuse nõusolekuta ja ilma

ametiasutustes registreerimiseta. Mittetulundusühingute puhul ei peaks rakendama ettekirjutusi ja maksustamist nagu ärikorporatsioonide, fondide ja majandusühenduste korral, sest MTÜ-d ei osale finantstegevuses.

SELLE VALDKONNA ÜHEKS keerulisemaks probleemiks on sõltuvus, mis võib tekkida siis, kui valitsus ja organisatsioonid töötavad koos, kui valitsus toetab organisatsiooni, kui ühiskonna erinevad struktuurid lähenevad üksteisele. Mõnedes riikides, kus tugevad rahvaliikumised on teinud koostööd valitsusega, kritiseeritakse neid sellepärast, et vabad organisatsioonid on järkjärgult lõpetanud oma tegevuse valitsuse rüpes. Seega kaotas demokraatia ühe oma alustaladest.

MÕNEDES RIIKIDES, kus rahvaliikumised on nõrgad, toimub osa nende tegevust võimustruktuuride, fondide või ärikorporatsioonide juhtimisel. Näiteks on ühe elamurajooni inimesed tegevad kultuuritöös, mida juhib kohaliku võimu kultuuriorganisaator, kelle töö võib mõnikord elustada unist piirkonda. Teinekord võib aga juhtuda, et tegevus, mida me antud kontekstis peame ühinemisevabaduseks, on organiseeritud ühe või mitme isiku kulul või erafondi või firma majandusliku toetuse abil. Niisuguseid ettevõtjaid, kes ei oma otseseid sidemeid rahvaliikumisega, nimetatakse mõnes riigis animaatoriteks (elu elavdajateks).

MÕNED UURIJAD on kirjeldanud rahvaliikumise vananemisprotsessi. Alguses on liikumine noor, elujõuline ja revolutsiooniline, siis liikumine kasvab, muutub osaks kehtivast ühiskondlikust korrast, lõpuks kivineb, kaotab oma liikmed ja sureb ...

Missugustes rahvaliikumistes olete teie osalenud?

Kuidas on nad mõjutanud demokraatiat, kultuuri ja sotsiaalset elu?

Milline on rahvaliikumiste tähtsus tänapäeval?

Kas neid toetavad riigivalitsus või kohalikud võimud nii rahaliselt või muul viisil?
Kas neid peab ametiasutustes registreerima, et oma tööd alustada?

Kas grupiliikmetel on isiklike kogemusi ühendustes või rahvaliikumistes osalemisest?

Kas te arvate, et ühenduste elav töö võib mõjutada üksikisiku demokraatlikku käitumist? Kui jah, siis kuidas?

Kas on olemas organisatsioone, mis on eriti tähtsad demokraatia arengus?

Kas on olemas ka organisatsioone, mis mõjuvad negatiivselt?
Missugused on niisuguste organisatsioonide omadused?

Millised riskid või soodustavad asjaolud peituvad tihedas koostöös riigivalitsuse, kohaliku võimu ja rahvaliikumiste vahel?

Kas organisatsioon peab ilmtingimata kivistuma ja surema või on selle tööd võimalik pidevalt elavdada?

Rahvaliidumised Rootsis

ROOTSIS ON RAHVALIIDUMISTEL olnud – mingil määral on ka praegu – tunduvalt suurem tähendus ühiskonna arengus kui teistes riikides. Rootsis on rahval pikaajalised traditsioonid kohalike volikogude ja kihelkondade kirikunõukogude mõjutamisel iidses põllumajanduslikus ühiskonnas, kus rahvas oli etniliselt ja kultuuriliselt homogeenne, järgides luterlikku kohusetunnet. Räägitakse, et Rootsis on kaua aega eksisteerinud kõrge solidaarsustunne oma valitsuse vastu ja suurem osa sotsiaalseid muudatusi on läbi viidud järkjärgult ilma revolutsioonideta, millele võib ka ajaloolise selgituse leida. Vabad talupojad toetasid oma kuningat võitluses aadlikega, kes püüdsid võimu haarata. Kahe sajandi jooksul on Rootsi pääsenud sõdadest ja okupatsioonist. Niisugustes tingimustes ja teadmisesega, et muutused nõuavad kompromisse, arenesid Rootsis välja rahvaliidumised.

XIX SAJANDI ROOTSIS olid klassivahed hiigelsuured. Ainult vähesed inimesed said omandada kõrgemat haridust kui nelja-aastane algharidus, mis viidi sisse 1842. aastal. Radikaalsed ideed sotsiaalistest muutustest jõudsid Rootsi Inglismaalt ja Saksamaalt ja juurdusid järjest kasvava töölisklassi hulgas. Mitte-konformistlik liikumine algas protestina Rootsi riigikiriku vastu ja kutsus üles elavamale religioossele tegevusele, algselt tegevusena väikeste gruppide kogunemistel ja liikmete kodudes, kus toimusid piiblitunnid ja arutelud. Niisugused usklike kogunemised olid keelatud kuni 1858. aastani. Karskusliikumine tekkis ajal, kui halvad sotsiaalsed tingimused olid viinud laiaulatusliku alkoholi kuritarvitamiseni. Esialgu karskusliikumine ja tööliste liikumised tegid koostööd ja andsid paljudele inimestele esimesed õppetunnid ühenduste töös.

Veelgi tähtsam on see, et õpiringide tegevus pärineb karskusliikumisest. Tarbijate kooperatiivide liikumine tekkis tarbijate ühinemisel, kes tulid kokku eesmärgiga alandada eluliselt vajalike tarbekaupade hindu. Nad ostsid kaupu kokku oma hulgiladudesse ja rajasid kooperatiivse juhtimisega kauplused. Põllumeeste liikumised algasid meiereide ja tapamajade ühisest rajamisest. Spordiliikumine, mille ees olid pikka aega kõrgklasside esindajad, on hargnenud ja kasvanud pika aja jooksul ja on suurim rahvaliidumine Rootsis. XX sajandi lõpupoole arenes koorimuusika liikumine kiiresti ja haarab praegu paljusid täiskasvanuid.

TÖÖLISLIIDUMINE ON OLNUD kõige mõjukam rahvaliidumine ja see on jätnud oma jälje paljudele elukülgedele tänapäeva Rootsis. Töölisliikumine tekkis XIX sajandi lõpul, kui urbaniseerumine, industrialiseerimine ja pealetungiv kapitalism tõid endaga kaasa äärmiselt viletsad töötingimused ja vajaduse garanteerida töölisklassile sotsiaalsed õigused. Nagu on juba eelpool rõhutatud, nii töölisliikumises kui ka teistes liikumistes oli rahvaharidusel juba algusest peale suur tähtsus. Liikmed koondusid õpperühmadesse, mõistes, et haridus oli püssirohuks klassivõitluses ja et neil oli tarvis laiendada oma teadmisi, et ühiskonnas suuremat mõju saavutada. Lisaks juhatajale, sekretärile ja varahoidjale määravad Rootsi ühendid ametisse ka õpingute organiseerija, kes moodustab liikmetele õpperühmad ja peab nendega sidet, juhtides kogu ühenduse õppetööd.

POLIITILISES MÕTTES ON sotsiaaldemokraatlikul parteil olnud otsustav osa Rootsi elus. Alates 1932. aastast on sotsiaaldemokraadid enamiku ajast olnud võimul, moodustades valitsusi erinevatel perioodidel.

TÖÖLISLIIKUMINE ON SAMUTI mänginud tähtsat rolli paljude inimeste sotsiaalses elus. Nad elasid töölisklassile ehitatud mitmekordsetes elamutes, kus järkjärgult ikka rohkem ja rohkem inimesi ühines üürnike ühistutesse. Jõukamad inimesed suutsid osta endale korterid elamukooperatiividesse. Traditsiooniliselt oli ametiühingutes osalemine kõrgel tasemel ja paljud ametiühingud enamushääletuse tulemusena ühinesid kollektiivselt sotsiaaldemokraatliku parteiga. Inimesed astusid õpingidesse, ostsid teatripileteid, leidsid tee raamatuteni, kunstiteosteni mitmete kultuuriorganisatsioonide kaudu, mis kuulusid töölisliikumisele. Inimesed tegid oma ostud kooperatiivkauplustes, veetsid aega rahvapalees või rahvapargis, mis kõik olid osaks töölisliikumisest.

MITMEDKI NIISUGUSED organisatsioonid jätkavad ka praegu oma tegevust, kuid erinevate ühiskonnaklasside segunemine, geograafiline migratsioon, kõrgem elatustase, hariduse levik, eramajade ehitamine, moodne meelelahutustööstus ja muud nähtused tänapäeva ühiskonnas on nende liikmed “truudusemurdjateks” organisatsioonidele, mida nad varem omaks pidasid.

1950. AASTATEL TÕI ÜKS Rootsi rahvaliidumises osalev poliitik esile kolm funktsiooni, mis on kõige tähtsamad rahvaliidumistes:

- olla kodanike kooliks ja baasiks, kust leida töötajaid valitsusele, kohalikele institutsioonidele ja demokraatlikele organisatsioonidele, näiteks rajada teed parlamenti;
- täita funktsioone, millega muidu peaksid tegelema valitsus, kohalik omavalitsus, näiteks õpperingide töö ja karskusliikumine;
- olla survegruppideks, st. teha lobitööd.

TÄNAPÄEVAL ON TINGIMUSED muutunud. Ikka vähem ja vähem parlamendiliikmeid on tulnud rahvaliidumistest. Tegevus õpperühmades on keskendunud teistele asjadele kui võitlus võimu eest ja tänapäeval tegeletakse rohkem üksikisiku arendamise ja teadmiste omandamisega nendes valdkondades, mida kooliharidus “on ära unustanud”. Ühinenud Euroopas hakkas karskusliikumine muutuma veidi vanamoodsaks. Eranõustajad, firmade grupid ja massimeedia on sageli edukamad kui rahvaliidumised oma lobitöös.

SELLEGIPOOLEST ON ÜHENDUSTE moodustamine endiselt ulatuslik. Praktiliselt on kõik rootslased mingite erinevate organisatsioonide liikmed. Peamiselt on liikmeks olemine sümbolne: te maksate liikmemaksu, toetades oma organisatsiooni eesmärke ja töösuundi või saades võimaluse süvendatult oma huvialadega tegeleda. Rahvaliidumistes aktiivselt osalevate rootslaste arv on oluliselt vähenenud võrreldes sõjakamate perioodidega rahvaliidumiste ajaloos.

Rahvaliikumised Lätis

LÄTIS DEFINIEERITAKSE mittetulundusühinguid kui “organisatsioone, mis on loodud selleks, et ühendada inimesi organisatsiooni põhikirjas sätestatud eesmärkide saavutamiseks mittetulundusühinguna.”

LÄTIS ON TÄNAPÄEVAL mitmeid tuhandeid mittetulundusühinguid. (1998. aasta lõpul oli seal 3698 registreeritud riiklikku organisatsiooni ja 532 valitsusvälist organisatsiooni. Paljud neist organisatsioonidest ei tegutse enam aktiivselt või on oma tegevuse lõpetanud.)

Mittetulundusühingud annavad üksikisikutele võimaluse realiseerida oma õigust vabalt moodustada ühendusi, tegutseda erinevates gruppides, mis on üks demokraatia nurgakivisid. Läti Põhiseaduse (Satversme) Artikkel 102 sätestab need õigused. Vabatahtlikud organisatsioonid on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud selleks, et ära hoida despoopia või autokraatia teket. Demokraatlikus ühiskonnas peab olema mehhanism, mis võimaldaks üksikisikutel osaleda otsuste tegemise protsessis. Kui valimised on protsessiks, mida riik võimaldab, siis ühiskonna elus osalemine on samuti võimalik tegutsedes valitsusvälistes organisatsioonides.

TÄNAPÄEVAL TUNTAKSE mittetulundusühinguid Lätis kui “kolmandat sektorit” (esimene sektor on riik, teine sektor on eraettevõtlus). Enamik mittetulundusühingutest on oma arengutee alguses, kuna nad on ainult viis kuni seitse aastat vanad. Neisse on ühinenud umbes 20 % elanikkonnast. Liikmeskond on vähenenud võrreldes 1991. aastaga, kui umbes 54% elanikkonnast pidas ennast vähemalt ühe valitsusväliste organisatsiooni liikmeks. Tänapäeval ei ole enam vajadust kedagi veenda, millised on “kolmanda sektori” või valitsusväliste organisatsioonide positiivsed küljed. Läti Lasteühing, liikumine “Euroopa Lätis”, ühing “Delna”, üürnike ühendused ja paljud muud organisatsioonid on oma tegevuse tulemusel tõestanud mittetulundusühingute vajalikkust. “Kolmas sektor” on näidanud, et paljud algatusvõimelised ja loova suhtumisega inimesed on võimelised lahendama kogu ühiskonnale tähtsaid probleeme palju efektiivsemalt kui paindumatud riiklikud institutsioonid. Sellegipoolest ei ole isegi kõige edukamad mittetulundusühingud veendunud, kas Läti riik kindlustab neile tulevikus vähemalt minimaalse finantseerimise oma tegevuse jätkamiseks.

VASTAVALT MITTETULUNDUSühingute keskuse statistikale tuleb umbes 80% Läti mittetulundusühingute jooksvast finantseerimisest välismaistest sihtasutustest ja programmidest. Igal aastal väheneb see summa ja lähitulevikus võib välismaine finantseerimine täiesti lakata. See on üheks põhjuseks, et hakata otsima kohalikke finantseerimisallikaid kolmanda sektori jätkusuutlikkuse kindlustamiseks.

LIIKMEMAKSUDEGA SUUDETAKSE finantseerida ainult väheseid mittetulundusühinguid. Põhjuseid on mitmeid – elanikkond on liiga vaene, et maksta isegi väikseid liikmemakse. Paljud organisatsioonid võtavad endale ülesandeid, mis kuuluvad kas osaliselt või siis täielikult riigi või kohaliku omavalitsuse pädevusse. Et viia ellu mittetulundusühingute eesmärgid, on vaja omada üsna suuri rahalisi vahendeid. Läti keskklass ei ole piisavalt suur, et olla võimeline kaasa aitama ühiskonna vajaduste rahuldamisel.

KÄESOLEVAL AJAL KEHTIV Läti seadusandlus võimaldab ettevõtetel doteerida nende mittetulundusühingute tegevust, kes on kantud spetsiaalsesse nimekirja ja on saanud selleks loa rahandusministeeriumilt. Raha annetavate üksikisikute maksusoodustused on väga väikesed ja seotud keeruliste ametialaste protseduuridega.

IKKAGI EI OLE VEEL Lätis välja töötatud selgepiirilist seadusandlust mittetulundusühingute töö korraldamiseks. Pärast pikaajalist erinevate mittetulundusühingute ühistööd esitati Läti Parlamendile ettepanek seaduseelnõu käikuandmiseks. Eelnõu esitati omakorda mittetulundusühingute foorumile läbiarutamiseks oktoobris 2001. aastal. Ettepanekud, mis jõudsid parlamenti, soovivad vastu võtta “katusseaduse”, mis vastaks rohkem mittetulundusühingute vajadustele, eesmärkidele ja tegevusvaldkondadele.

Kui me vaatame ajas tagasi, milliseid liikumisi võime me pidada rahva- või sotsiaalseteks liikumisteks?

Lätis moodustati esimesed ühingud ebademokraatliku ühiskonnakorralduse ajal.

Moraavia Vennaskonna liikumine

XVIII SAJAND. Raskes olukorras ei saanud Läti talupojad loota isegi vaimsele lohutusele, mida oleks võinud pakkuda luteri kirik. Kaks kolmandikku kirikuõpetajatest olid tulnud Saksamaalt ja enamasti ei osanud nad läti keelt. Üsna sageli olid nad madala moraali – paljud neist alkohoolikud – ja üldkokkuvõttes aitasid nad mõisnikel maha suruda ja alandada läti rahvast. Talumehed suhtusid põlgusega kirikuõpetajatesse, kes üsna harva teenisid ära nende usalduse ja armastuse. Suures enamuses olid usaldusväärsed õpetajad käinud koolis Halles ja saanud sealt pietismimõjutusi.

Pietism oli üheks elujõulisemaks liikumiseks Saksamaa luteri kirikus. Üks pietismi harusid oli Moraavia Vennaskonna liikumine (mõisnikud – talupojad – Jumala kaitse – Jumala koda), mille rajas krahv Ludvig von Cincendorf 1727. aastal. Koos grupi Moraavia Vendadega läks krahv Valmierasse (Lätis), kus kindral von Hallart'i lesk Magdalen rajas pietismi keskuse. Siit sai alguse Läti Moraavia Vennaskonna liikumine, mis kiiresti kasvas ja levis Kesk-Lätis, jõudes välja isegi Eestisse.

Moraavia Vennaskonna kogudused jagasid lohutust ja tugevdasid allutatud talupoegade enesekindlust, suurendades nende solidaarsustunnet ja eneseväarikust. 1742. aastal oli Läti Moraavia Vennaskonna kogudustes 4000 liiget (nii Vendi kui Ödesid). Liikumise tulemused olid silmnähtavad – alkoholism, kuritegevus ja vargused vähenesid, kasvas talupoegade vastutustunne ja koostöövalmidus. Talupoegade moraalitaseme ja koostöövalmiduse tõstmine ei olnud mõisnikele kasulik. Maapäevale tehti ülesandeks Vennaskonna koguduste inspekteerimine täiesti arusaadaval põhjusel – talupojad käisid meeleldi Moraavia Vennaskonna koosolekutel, mitte aga riigikirikus. Mõisnikud süüdistasid Moraavia Vennaskonda selles, et nad kutsusid talupoegi nende vastu astuma. 1743. aastal keelustas tsaarina Jelizaveta Moraavia Vennaskonna, nende varandus konfiskeeriti ja vennaskonna liikmed saadeti Venemaalt välja. Pärast 1770. aastat, kui Katarina II viis sisse usuvabaduse, muutus Moraavia Vennaskond jällegi seadusega lubatuks ja XIX sajandi keskel oli Lätis juba rohkem kui 20 000 vennaskonna liiget. Rahvani oli viidud mõte, et ühiskond võiks olla palju õiglasem ja Moraavia Vennaskonna liikmed olid sisendanud rahvale, et kõik inimesed on võrdsete õigustega vennad. Kaudselt

olid vennaskonna liikmed rajanud vundamendi laiaulatuslikele talupojarahutustele, mis sel ajal algasid Kesk-Läti (Vidzeme) vennaskonna kogudustes. Niisugust tegevust võib vaadelda rahvaliidumise ja kui esimeste õpperingide tekkimist.

“Ärkamine”. Uued lätlased.

1850-NDATEL AASTATEL õppis Dorpati (Tartu) Ülikoolis 30 Läti noormeest, kes püüdsid hariduse ja parema elu poole. Nende hulgas olid üliõpilased, kes ei soovinud alluda saksastamisele. Umbes 10-13 üliõpilast, kes pidasid end Läti patriootideks, hakkasid kogunema “Läti õhtutele”. Krisjanis Valdemars oli nende õhtute algataja, tema kõige aktiivsemateks kaasvõitlejateks olid Juris Alunans ja Krisjanis Barons. “Läti õhtutel” ei arutanud nad ainult Läti kaasaegseid probleeme vaid ka minevikku ja tulevikku. Koosolekutel hakkasid puhkema “ärkamisaja” ideoloogia pungad, mida iseloomustas neli põhisuunda:

- rajada ja edendada läti rahvuslikku kultuuri, pöörata erilist tähelepanu emakeelele ja emakeelsetele rahvakoolidele
- tugevdada ja diferentseerida Läti ühiskonda,
- luua läti rahvuslik ideoloogia, mis leidis hiljem kirjeldamist J. Alunans'i, A. Kronvalds'i ja Auseklise teostes,
- organiseerida ja ühendada Läti ühingud ja ühendused.

LÄTI ÕHTUTE iseloom muutus järgnevatel aegadel. 1857. aastal astusid “õhtutel” osalejad vastloodud üliõpilaskorporatsiooni Fraternitas Academica Dorpatensis liikmeteks. Korporatsioon eksisteeris veidi üle kolme aasta. Ülikooli nõukogu sulges selle üsna varsti, motiveerides oma otsust sellega, et korporatsioon oli “kahtlase” iseloomuga. Tartus püüdsid läti üliõpilased muutuda iseseisvateks ja ise lahendada oma probleeme. Valitsevad ringkonnad pidasid niisugust suhtumist revolutsiooniliseks ja valitseva korra vastaseks.

Krisjanis Valdemars

Ta lõi “Baltijas juras izsmalsanas biedriba”. “Balti mere kulbiga tühjaks ammutamise selts”. (Seltsi veider nimi ei selgita tegevuse tõelist tähendust).

Ta avaldas “300 juttu”, teose, milles ta väljendab oma arvamust, kuidas tõsta Läti kultuuri- ja majandustaset.

Veelgi enam, ta kirjutas populaarseid artikleid, kutsudes lätlasi ja eestlasi üles tegelema meresõiduga, mis viisid esimese Läti merekooli avamiseni 1864. aastal Ainazis.

Juris Alunans

Ta andis oma peamise panuse kirjanduse ja keeleteaduse arengusse. Tema meisterlikud saksa ja vana-rooma tõlked näitasid, et “talupoeglik” läti keel oli jõuline ja poeetiline. Ta lõi 500 uut sõna läti keeles.

Et selgitada loodusteaduse ja majanduse põhimõisteid, andis ta välja almanahhi “Talu. Loodus. Maailm”.

Krisjanis Barons

Ta avaldas raamatuid loodusteaduse ja Lätimaa geograafia kohta ja andis välja almanahhi “Musu tevzemes aprakstisana” (Meie isamaa kirjeldamine).

Kogu oma elu pühendas ta läti folkloori kogumisele ja süstematiseerimisele.

“**UUTE LÄTLASTE**” üheks saavutuseks oli ka esimese Läti laulupeo korraldamine 1873. aastal, mis aitas kaasa Läti rahvusliku identiteedi tunnustamise tõusule. Seetõttu võib sellel ajal koorilauluga tegelemist pidada rahvaliidumiseks.

Läti Ühing

1867. AASTAL ANTI Läti Ühingule Riias luba alustada tegevust näljahädaliste abistamiseks Eestis ja osaliselt Soomes. Seda võib lugeda Läti heategevusliikumise alguseks. 22. veebruaril 1868. aastal andis kindralkuberner loa Läti Heategevuskomitee loomiseks Riias. Idee algatajaks oli Bernhard Dirikis, kes oli sellega algust teinud juba 1858. aastal. Näiteks 1824. aastal loodi Jelgavas Läti Kirjanduse Ühing, mille liikmetest mitte ükski ei olnud Läti päritolu. Moodustati ka uus Daamide Komitee, mis hiljem nimetati ümber Heategevusseltsiks asukohaga Riias. Uus selts tegeles Lätis seltsielu elavdamisega, organiseerides ka esimese Läti teatri etenduse (Janis Stenders “Zupu Bertulis”). Üsna varsti nimetati selts ümber “Läti Seltsiks”, mille tegevusaladeks olid:

- erinevate komiteede tegevus kirjanduse, ajaloo, hariduse jt. valdkondades;
- esimene Läti teater;
- rajati pühapäevakool;
- 1873. aastal organiseeriti esimene laulupidu;
- anti välja oma ajalehte “Baltijas Vestnesis”, hiljem “Balss” ja siis “Dzimtenes Vestnesis”.

Uus Vool (Jauna strava)

1890-NDATE AASTATE lõpuks olid Läti ühiskonnas toimunud kiired muutused. Kuigi peaaegu kõik lätlased olid põllumehed, hakkasid tekkima ka teised ühiskonnakihid – töölised, kaupmehed, intelligents. XIX sajandi lõpul oli alanud kiire tööstuse areng. Läti ühiskond kannatas venestamise all, tsaristlik autokraatia oli andnud lätlastele ainult piiratud kodanikuõigused. Läti talupojad olid ebasoodsas olukorras saksa mõisnike privileegide tõttu (enamus maast oli juba sajandeid kuulunud neile).

KÕIGE ESIMENE RAHVALIIDUMINE (Ärkamine) oli tähtsuse kaotanud ja amendas oma võimalused. Uued liikumised said jällegi alguse Dorpati (Tartu) Ülikooli üliõpilaste hulgast. Algul olid nende kohtumised pühendatud Läti kultuurile ja haridusele, hiljem aga hakati huvi tundma marksistliku ja sotsialistliku kirjanduse vastu. Uue Voolu ideed leidsid toetust uue põlvkonna noorte intelligentide hulgast, eriti nende hulgast, kes õppisid Venemaa ülikoolides. Erinevates ülikoolides ja ka mõnedes gümnaasiumides moodustati õpperingid, kus arutati kultuurialaseid, sotsiaalseid ja poliitilisi küsimusi, uute ideede vaimus. Varsti levisid need ideed laiematesse ringkondadesse. Uute ideede järgijad pidasid loenguid erinevates seltsides ja liitudes, uue põlvkonna intelligendid korraldasid “küsimuste-vastuste õhtuid”, vastates paljudele inimestelt tulnud küsimustele. Nad selgitasid ka valitsevat olukorda. Meie arvates olid “Jaunlatviesi (Uued Lätlased)” ja “Jauna strava (Uus Vool)” rahvaliidumised, vaatamata sellele, et neil ei olnud ei registreeritud liikmeskonda, põhikirja ega programmi.

SOTSIALISTLIKUD IDEED muutusid populaarseteks tööliste hulgas eriti pärast “Uue Voolu” liikmete massilist arreteerimist 1897. aastal. Sotsialistid löid mitmeid pörandaaluseid ringe, kus loeti ja arutati vastavat kirjandust. See liikumine rajas teed kodaniku- ja parteidemokraatia tekkimisele iseseisvas Läti riigis.

1904. AASTAL LOODI Läti Sotsiaaldemokraatlik Tööliste Partei – esimene poliitiline partei Lätis – mis võttis aktiivselt osa 1905. aasta revolutsioonist tsaarirežiimi ja saksa mõisnike vastu. 1905. aasta revolutsioonile järgnesid repressioonid – karistusekspeditsioonid, võllad, sunnitöö.

Sellele vaatamata jätkasid seltsid ja ühendused tööd. 1908. aastal oli juba 55 heategevusorganisatsiooni. Igas kihelkonnas oli oma laulukoor, linnades olid spordiseltsid.

Esimese maailmasõja ajal loodi uusi seltsi ja sihtasutusi, et pakkuda moraalselt ja rahalist toetust sõjapõgenikele. 1915. aasta kevadel vallutas Saksa armee Kuramaa (Läti osa). Tuhanded lätlased jätsid maha oma kodud ja läksid sõjapõgenikena Venemaale.

Näiteks olid Sõjapõgenike Keskkomitee ja Läti Punase Risti aktiivseteks liikmeteks tulevase iseseisva Läti riigi presidendid Janis Čakste ja Alberts Kviesis, samuti teisedki Läti Vabariigi rajajad.

1930. AASTAL OLI Läti Vabariigis umbes 4000 seltsi ja ühendust, olles sellel ajal suurimaks näitajaks kogu Euroopas.

NÕUKOGUDE AJAL OLID kõik organisatsioonid ja liikumised range riikliku kontrolli all. Sellele vaatamata oli võimalik säilitada Läti traditsioone, tulla kokku hariduse ja vaba aja ringidesse, säilitades oskuse omavalitsuseks ja andes kogemusi ühendustes töötamiseks.

Nõukogude okupatsiooni tingimustes hakkasid tekkima 1970-ndatel aastatel dissidentlikud organisatsioonid.

1985. aastast alates andis M. Gorbatšovi perestroika rahvale suurema sõnavabaduse massimeedias. Tekkis võimalus rahvalikumiste arenguks, rahvusliku eneseteadvuse tõusuks ja kasvas lootus uue ärkamisaja järele. Asjaolu, et poliitiline tagakiusamine nõrgenes, andis võimaluse uue iseseisvusliikumise tekkeks, et taastada Läti riik. 1986. aastal algasid massilised sotsiaalsed liikumised, mis võitlesid selle vastu, et ehitada metroo Riias ja ohtlik hüdroelektrijaam Daugavpilsis.

Nõukogude ajal kaasnes suuremastaabiliste ehituste rajamisega alati suur vene tööliste immigratsioonilaine. Daugavpilsis hüdroelektrijaama ehitamine oleks toonud endaga kaasa nii kõige kaunimate Läti looduslike paikade kadumise kui ka vene immigratsiooni.

JÄRGMISTEL AASTATEL KASVAS sotsiaalse liikumise aktiivsus kiiresti ja 1988. aastal ühendas Läti Rahvarinne (Latvijas Tautas Fronte) juba rohkem kui 20 000 inimest, kes olid ühinenud selleks, et võidelda Läti riigi taastamise eest. Läti Rahvarindel oli oma põhikirja ja programm, ta liikmed olid registreeritud ja hiljem muutus rahvarinne poliitiliseks parteiks. Eksisteerib ka arvamus, et Läti Rahvarinde loojateks olid KGB ja kommunistlik partei. Osa KGB-lasi ja valitsevat eliiti tahtsid legaliseerida oma poliitilist ja rahalist ülemvõimu.

Rahvaliidumised Leedus

Rahvaliidumised ja demokraatia teke

LEEDU RAHVALLIIDUMISI ja täiskasvanute haridust vaadeldakse siin riigi poliitilise, majandusliku ja kultuurilise dünaamika seisukohalt:

Leedu Vene Impeeriumi osana (1795 – 1914)

Leedu kui iseseisev riik (1918 – 1940)

Leedu Nõukogude Liidu osana (1940 – 1990)

Iseseisev Leedu Vabariik (alates 1990. aastast)

KUI ME VAATLEME neid perioode, võime me märgata rahvaliidumiste arengut ja muutusi. Veelgi enam, me näeme kuidas erinevad ajaloolised perioodid ja mitteformaalne haridus haridussüsteemis on neid liidumisi mõjutanud. Kui me räägime rahvaliidumistest Leedus, peame me arvestama, kuidas Leedu ajaloo areng on neid liidumisi kujundanud.

Esimene etapp – vaimulike mõju

AASTATEL 1795 – 1914 OLI Leedu Vene Impeeriumi osa. XIX sajandi esimesel poolel olid liberaalsed vaated Leedus ülekaalus. Pärast dekabristide ülestõusu Venemaal 1825. aastal ja vastuhakke 1831. ja 1863. aastal leidsid Leedus aset märkimisväärsed muutused. Keelati Leedu tähestik, leedu keele kasutamine haridusasutustes. Pärast neid ülestõuse kõrvaldati peaaegu kõik leedu intelligendid ja ei jäänud järele inimesi, kes oleksid tegutsenud haridusvallas. Sellel perioodil oli Leedu vaimulikkonnal eriti tähtis roll. Üheks kõige silmapaistvamaks nende hulgas oli Motiejus Valancius (1801 – 1875). Ta oli kirjanik, kes kirjutab leedu keeles, organiseeris uue kooli ja juhtis karskusliikumist, ühendades oma haridustegevuse preestrikohustustega. Kui 1861. aastal kaotati pärisorjus, hakkas Leedu rahvas arendama oma intellektuaalset, kultuurilist kodanikuühiskonda. M. Valancius mitte ainult ei julgustanud noori preestreid osalema selles tegevuses, vaid ka looma salajasi leedukeelseid koole. Need koolid olid ainsad Leedus, kus kõiki õpilasi õpetati leedu keeles. Kasutades katoliku kirikut kaitsefunktsiooniks, lõi ta salajase organisatsiooni leedukeelsete raamatute transportimiseks ja levitamiseks. Koos selle organisatsiooniga toetasid talumehed salajasi õpetajaid, kes õpetasid lapsi ja korraldasid kursusi täiskasvanutele. Niisugust tegevust võib lugeda Leedu mitteformaalse täiskasvanute hariduse alguseks.

M. Valancius tundis suurt huvi ka maainimeste vaba aja veetmise vastu, kuna see võimaldas edasi arendada täiskasvanute haridust. Suurimaks probleemiks oli sel ajal alkoholism. Seetõttu rajas ta karskusliikumise ja tutvustas rahvale lugemist, rahvamänge ja rahvatantse vaba aja positiivseks sisustamiseks. Üksteiselt õppides said inimesed samaaegselt arendada ka oma demokraatliku suhtlemise oskust. Valancius' e tegevus oli sarnane kuulsale Taani haridustegelasele N. F. S. Grundtvig'i tegevusele. Nad mõlemad olid huvitatud rahvakultuuri ja keele säilitamisest. Nad rajasid unikaalse haridussüsteemi ja aitasid kaasa rahvaliidumiste arengule oma maades.

HARIDUSTEGEVUS OLI ALGUSEKS teistele rahvaliidumistele. Salajane võitlus leedu keele ja rahvusliku identiteedi eest oli motivatsiooniks ka rahvusliku vastupanuliikumise tekkele, mis hiljem muutus poliitiliseks liikumiseks. Leedu Sotsiaaldemokraatlik Partei loodi 1896. aastal. Hakkasid tekkima ka ametiühingud.

1904. AASTAL TAASTATI LEEDUS õigus lugeda, kirjutada ja rääkida oma emakeeles, mis tugevdas ka soovi rajada oma iseseisev riik. Sajandi algul ilmus Leedus viiskümmend ajalehte ja ajakirja, nende hulgas olid haridusväljaanded "Kool" ja "Õpetaja". 1906. aastal ilmus Juozas Gabrys'e raamat "Noorte haridus välismaal ja Leedus", mis oli esimeseks võrdleva pedagoogika väljaandeks Leedus. Raamatus kirjeldati täiskasvanute hariduse organisatsiooni Põhjamaades, pöörates tähelepanu sellele, kuidas rahvakoolid aitasid edendada kultuuri ja majandust.

Liberaalne intelligents muutus äärmiselt aktiivseks tööliste, käsitööliste ja nende perekonnaliikmetele õhtu- ja pühapäevakoole organiseerides. Näiteks 1910. aastal oli Vilniuses juba kümme niisugust kooli 545 inimesele.

Aastatel 1905 – 1907 organiseerisid ka katoliiklikud ühingud kursusi täiskasvanutele, näiteks Püha Joosepi töölisühing Kaunases ja Püha Zita ühing Šiauliais. Linnades peeti õhtusi kursusi, maarahval olid nädalalõpukursused.

Teine etapp – rahvaülikoolid

ON OLULINE TEADA, kuidas arenes välja täiskasvanute haridussüsteem iseseisvas Leedus (1918 – 1940). Hariduse eest hoolitses riik. Rajati ka täiskasvanute haridussüsteem, mille sisu varieerus alates elementaarsest lugemis- ja kirjutamisõpetamisest kuni sotsiaalsete ja filosoofiliste teemade käsitlemiseni. Täiskasvanute haridusel olid järgmised eesmärgid:

1. Kirjaoskamatusõpetamine
2. Kutseharidus
3. Kultuuriõpetus

1922. AASTAL VÕTTIS parlament vastu seaduse kohustuslikust algharidusest. Koostöös koolide, kultuuriühingute ja katoliiklike ühingutega organiseeriti erinevaid õhtusi kursusi, mille kuulajateks olid haridusühingute, ametiühingute ja teiste organisatsioonide liikmed. Organiseeriti ka rahvale mõeldud haridusasutuste tööd – kursused, koolid, rahvaülikoolid, loengud, kongressid, haridustöötajate kokkutulekud jne.

Kunstiühing töötas väga aktiivselt, organiseerides näitusi, kogudes rahvalaule ja jutte, kunstitöid. Kunstikalduvustega täiskasvanutele viidi läbi joonistamiskursusi. Isetegevusliku kunstiga tegelemine – esinemine teatris, festivalidel – oli väga populaarne.

Aastatel 1924 – 1927 oli kultuuri ja teaduse propageerimise kõige tähtsamaks vormiks rahvaülikool, kuhu võis astuda igaüks, makstes ainult väikest õppemaksu. Inimesed võisid õppida reaalteadusi, filosoofiat, sotsioloogiat, astronoomiat, kirjandust, õigusteadust, kunsti ja tegeleda spordiga. Organiseeriti ka kursusi kirjaoskamatusõpetajatele. Erineva haridustaseme ja sotsiaalse tagapõhjaga inimesed käisid

nendes ülikoolides, mis olid täiskasvanute haridussüsteemis äärmiselt tähtsal kohal. Leedus olid ka rahvaülikoolid sakslastele, venelastele, poolakatele ja juutidele.

Rahvaraamatukogud omasid määravat rolli, kui oli tarvis läbi viia loenguid, ekskursioone ja luua sidemeid teiste riikidega. Avaldati palju artikleid täiskasvanute hariduse korraldamisest Euroopa riikides ja USA-s, eriti aga Skandinaavias ja Saksamaal. Me võime eristada järgnevaid ühiseid jooni ja probleeme Leedu ja teiste maade täiskasvanute hariduses:

Hariduse struktuur, finantseerimine ja seadusandlus

Täiskasvanute kirjaoskamatus

Uued õppemeetodid

Õpetajate kvalifikatsioon

Suhe formaalse ja mitteformaalse hariduse vahel

Rahvuskultuur

Riiklikud noorsoo-organisatsioonid

Vaimne haridus

LEEDU AJALEHTEDES KAJASTATI ja arutleti järgmiste probleemide üle: täiskasvanute hariduse mõiste ja selle spetsiifika; mitteformaalne haridus ja riik; eduka hariduse mõiste; kunsti tähtsus täiskasvanute hariduses.

Seega võime me järeldada, et Leedu täiskasvanute haridussüsteemi ei loodud ainult oma traditsioonidele toetudes, vaid ka välismaist kogemust arvestades. Antud perioodil loodi ka süsteem kirjaoskamatute õpetamiseks, rajati rahvaraamatukogude võrk, alustati tööd rahvaülikoolides, kujundati välja mudel õpetajate kvalifikatsiooni hindamiseks.

KOLMAS PERIOOD, mis muutis Leedu täiskasvanute hariduse arengut, hõlmab aastaid 1940 – 1990, kui Leedu oli Nõukogude Liidu osa. Nõukoguliku Leedu haridussüsteemis – nii nagu nõukogude ühiskonnas tervikuna – valitses ühe partei mudel ja kollektiivne õppeviis oli määrava tähtsusega. Omavalitsus ja individuaalne vabadusaste olid piiratud, loodi nõukogude kultuur. Kõik haridust andvad süsteemid allusid kommunistlikele ideedele. Õppetöö sisu ja õppevahendid olid ühised tervele Nõukogude Liidule. Haridus oli kohustuslik, algul oli see seitse või kaheksa aastat, hiljem kestis kohustuslik koolitee üksteist aastat. 1988. aastast alates tuli õppida kaksteist aastat. Enamasti ei olnud tegemist hariduse kvaliteediga, vaid ainult kvantiteediga. Täiskasvanute haridusele pöörati erilist tähelepanu. Täiskasvanute hariduse alla kuulusid: õhtukeskkoolid; kutsekoolid; koolide, tehnikumide ja ülikoolide õhtused osakonnad; kutsehariduses täiendõpe ja kutsekoolid, mis tegutsesid ettevõtetes; marksismi-leninismi ülikoolid, rahvaülikoolid; ühing “Sinija” (Teadus), isetegevuslik kunst.

1940 – 1941. aastal oli Leedus kaheksa rahvaülikooli. Marksismi-leninismi ülikool oli üks partei poolt juhitud institutsioone kõrgema poliitilise hariduse andmiseks. Sellegipoolest kerkisid esile isiksused, kes julgustasid rahva eneseteadvust, jagasid teadmisi kaasaegse teaduse ja tehnika saavutustest, tutvustasid kunsti arengut. 1988. aastal loodi Leedu rahvuslik vastupanuliikumine – Sajudis. 1989. aastal taastati Leedu Sotsiaaldemokraatlik Partei.

Kolmas etapp – elukestev õppimine

LEEDUS TAASTATI ISESEISVUS 1990. AASTAL. Algas uus etapp täiskasvanute hariduses. Poliitilised, sotsiaalsed ja majanduslikud muutused avaldasid mõju ka mitteformaalsele haridusele. 1992. aastal loodi Leedu Täiskasvanute Hariduse Liit, mis koostöös leedu ja välismaiste spetsialistide ja institutsioonidega kutsus kokku erinevate organisatsioonide esindajaid, kes tegelesid elukestva haridusega, et välja arendada võimalused täiendhariduse saamiseks. 1993. aastal valmis “Leedu Täiskasvanute Hariduse Kontseptsioon”, parlament võttis vastu täiskasvanute haridust reguleeriva seaduse ja loodi spetsiaalne toetusfond, mis aga ei tegutse piisava raha puudumise tõttu. Seaduse peamine mõte on:

Anda täiskasvanute haridussüsteemis osalejatele, haridust andvatele institutsioonidele ja mitteformaalse täiskasvanute hariduse sotsiaalpartneritele seaduslik garantiid;

Aidata inimesel arendada eluaegselt oma isiksust;

Pakkuda üksikisikule võimalust omandada teadmisi ja oskusi, mis on vajalikud demokraatliku riigi kodanikule, ja anda talle kutsealaseid teadmisi erinevatel ametikohtadel töötamiseks;

Pakkuda täiendavaid võimalusi loovaks ja emotsionaalselt kõitvaks vaba-aja veetmiseks.

SUUR HULK MITMESUGUSEID täiskasvanute mitteformaalse haridusega tegelevaid organisatsioone töötavad nende eesmärkide elluviimisel. Täiskasvanutel on võimalik omandada haridust ja täiendada oma kutseoskusi 21 täiskasvanute koolis, 14 kutsehariduskeskuses ja rohkem kui 600 kursusel (2000. aasta andmed). Alates 1994. aastast hakkasid tekkima õpperingsid tänu Rootsi-Leedu ühingutele Kaunases Panevezises. Selles valdkonnas on Rootsi ja Leedu vahel tihedad sidemed ja organiseeritakse palju ühiseid üritusi (Rootsi päevad Kaunases 2000. aastal, Rootsi foorum Šiauliais 2001. aastal ja Leedu foorum Rootsis 2000. aastal jne).

10. JUUNIL 1996. AASTAL loodi Leedu Töölis hariduse Selts (LTS), mis pani aluse koostööle Leedu Sotsiaaldemokraatliku Partei, Sotsiaaldemokraatliku Noorsooliidu (Noorkotkad), ametiühingute ja teiste leiboristlike organisatsioonide vahel, et ühendada hariduse ja täiendõppe võimalused ja ressursid ning koordineerida kogu haridustegevust. Need organisatsioonid on kollektiivseiks liikmeiks LTS-is, mis on Leedus ainuke organisatsioon, mille tegevus toetub töölisliikumisele. LTS on ka Leedu Täiskasvanute Hariduse Liidu ja vastava rahvusvahelise organisatsiooni IFWEA liige. Selts organiseerib erinevaid kursusi ja õpperinge nii oma juhtidele kui ka liikmetele.

MEIE TEGEVUSE EESMÄRGIKS on parandada rahvahariduse meetodeid, eriti kuidas rakendada neid erinevates olukordades. Meie peamised eesmärgid on:

- Ühendada inimesi, kes tunnevad huvi mitteformaalse hariduse vastu;
- Anda inimestele niisugust haridust, mida nad vajavad;
- Julgustada inimesi õppima kogu elu jooksul;
- Organiseerida kursusi, seminare, täiendõpet;
- Ette valmistada juhte ja haridustegelasi;
- Populariseerida õpperingides tehtavat tööd, sest see on üks positiivne meetod grupiviisilise hariduse andmiseks;
- Avaldada soodsat mõju kodanikuühiskonnas toimuvatele muutustele;
- Populariseerida töölisliikumist.

Arutelu

Milliseid ühiseid jooni võite te märgata rahvaliidumiste arengus kolmes riigis? Tooge välja nii palju sarnasusi/erinevusi kui suudate. Võrrelge oma arvamusi teiste õpperingi liikmetega.

Eelpool märgiti, et vaimulikud etendasid suurt rolli haridustegevuses. Mida te arvate, kas religioonil on õigus sekkuda hariduse andmisesse? Miks? Miks mitte?

Millised teised rahvaliidumised on mõjutanud mitteformaalse hariduse arengut?

Rahvaliidumiste areng oli tihedalt seotud vastupanu- ja iseseisvusliikumisega. Mida teie sellest arvate?

Kas te näete ka Nõukogude aja hariduses positiivseid külgi? Mis need on?

Millist mõju avaldasid rahvaliidumised Leedu poliitilisele elule?

Analüüsige mitteformaalse täiskasvanute hariduse seadust. Millised on selle tugevad ja millised nõrgad küljed igapäevase elu seisukohalt vaadates?

Rahvaliidumised ja kodanikuvaim

ROBERT D. PUTNAM, üks kuulsamaid demokraatiauurijaid, toob oma teoses “Demokraatia elluviimine. Kodanikuühiskonnatraditsioonid tänapäeva Itaalias” esile demokraatia funktsioneerimiseks vajalikud eeltingimused. Elav demokraatia sõltub “kodanikuühiskonna kultuurist”, mille all ta mõtleb peamiselt kodanikeühenduste laiaulatuslikku tegevust. Kui kodanikud osalevad erinevates tegevustes, tekib koostööharjumus ja vastastikuse usalduse tunne, mis üldisemas mõttes kandub edasi ühiskonnale kui tervikule.

PUTNAM, NAGU TEISEDKI uurijad, on suutnud näidata, et elujõuline kodanikuühiskond ja hästifunktsioneeriv demokraatlik infrastruktuur ei mõjuta mitte ainult avalikku sektorit vaid ka tootmise laienemist. Samuti on ajaloolased rõhutanud, et

WWW

E. Treciokiene, P. Kuprys
“Democratic Education of
Lithuanian Adults”; Vilnius 1998

MITTEFORMAALSE
TÄISKASVANUTE HARIDUSE
SEADUS:

Leedu keeles:
[http://www3.lrs.lt/cgi-ibin/
preps2?Condition1=60192&
Condition2=](http://www3.lrs.lt/cgi-ibin/preps2?Condition1=60192&Condition2=)

inglise keeles:
[http://ww3.lrs.lt/cgi-bin/
preps2?Condition1=104190&
Condition2=](http://ww3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=104190&Condition2=)

LEEDU TÄISKASVANUTE
HARIDUSE LIIT:

<http://www.laae-lssa.lt/>
[http://www.laae-lssa.lt/
index.en.html](http://www.laae-lssa.lt/index.en.html)

Uued ajad – uued liikumised

Aktiivsed kodanikud

ME ALUSTASIME KÄESOLEVA ÕPPEMATERJALI esitamist küsimusega, millised on demokraatia tunnused ja siis rõhutasime kui tähtis on kodanike jaoks omada võimalust edastada oma arvamusi võimukandjatele. Mõned neist sidekanalitest on poliitilised parteid, teisteks kanaliteks võivad olla rahvaliidumised, mille elujõulisus on muutunud küsitavaks. Alljärgnevalt püüame me heita pilku veidi laiemale diskussioonile organisatsioonide osast ühiskonnas. Me tutvustame ka uusi liikumisi, mis näivad palju atraktiivsematena eriti neile, kes on praegu noored.

TUNDUB, ET PALJUDES riikides on aktiivsed kodanikud kui defitsiitne kaup, vaatamata sellele, et neid peetakse vajalikuks võrgustikuks demokraatlikus riigikorras. Mõned uued sotsiaalsed liikumised, mis on viimastel aastakümnetel tekkinud, kasutavad ebaseaduslikke meetodeid, et oma eesmärke saavutada, ja jõuavad ajakirjandusse niisuguste pealkirjade all, mida on raske ignoreerida.

Kas teie arvates on aktiivsed kodanikud eeltingimuseks, et elustada ja arendada demokraatiat?

ALLPOOL VAADELDakse uusi liikumisi, mis on tekkinud viimastel aastakümnetel. Et saada ülevaadet sellest uuest nähtusest, peame me sügavamalt käsitlema nende organisatsioonide tunnuseid ja vaatlema, kuidas nad töötavad.

MÕNED LIIKUMISED KUULUVAD nii vanasse auväärsesse liikumiste perekonda kui ka uude ajastusse, näiteks naisliikumine, mida me käesolevas õppematerjalis kasutame kui näidet liikumistest, mida ei saa täie kindlusega mitte ühegi liigi alla paigutada.

Naisliikumine – alati uus

NAISLIIKUMIST VÕIB pidada liikumiseks, kus naised ühinevad selleks, et võidelda ebaõigluse vastu, mis saab neile osaks üksnes seetõttu, et nad on naised.

NAISLIIKUMISEL ON PALJU tunnuseid, mis on ühised “tavalistele” rahvaliidumistele. Proloogiks on liikumine kuni XIX keskpaigani, sellele järgnevad emantsipatsioonilugu kuni 1920. aastateni, keskmine periood 1960. aastatel. Uus arenguetapp – feminism – algab 1968. aastast ja kestab edasi. Igal erineval perioodil areneb naisliikumine osaliselt poliitilisele klassierinevusele toetudes, osaliselt rahvuslikke tingimusi arvestades.

ALATES 1880. AASTAST on Rootsis hästi organiseeritud töölisliikumine, kuid juba varakult mõistsid naised, et nad peavad ise oma õiguste eest välja astuma.

Traditsiooniliselt pidas töölisliikumine naisküsimumust allutatuks klassivõitlusele. Uurimused on näidanud, et sotsiaaldemokraatlikus meeste liikumises oli kaks

erinevat seisukohta, kuidas vaadelda naiste osa ühiskonnas. Üks neist lähtus palgatööst – meestel ja naistel oli rohkem sarnasusi kui erinevusi selles valdkonnas. Lastel polnud erilist tähtsust, nende eest pidi hoolitsema kollektiiv. Teine seisukoht rõhutas erinevusi ja naiste emarolli, mis muutis neid ebasobivaks palgatöös. Lahenduseks oli meeste palkade tõstmine, et mehed suudaksid oma peret ülal pidada. Niisiis naised, kes olid samal ajal emad ja töötajad, muutusid lõppkokkuvõttes nõrgemaks osapooleks. Naisküsimus oli igas asjas teisel kohal – olgu siis tegemist valimisõigusega, eostumisvastaste vahenditega, öötööga, vallaliste emade õigustega, jne.

KUI ASI PUUTUS VALIMISÕIGUSESSE, siis naisõiguslased ja tööliikumises osalevad naised võitlesid koos ja ka eraldi. Üks kaalukamaid argumente naistele valimisõiguse mitteandmise toetuseks oli see, et naised ei tundnud huvi poliitika vastu, et nad olid poliitiliselt “ebaküpsed”. Naiste valimisõiguse eest võitlemine muutus ka tähtsaks rahvahariduse küsimuseks. Naised reisisid igal pool mööda maad, tegid kihutustööd, jagasid informatsiooni. Tekkisid kohalikud ühendused, harjutati koosolekute läbiviimisoskusi, töötasid kodanikuõpetuse ringid. Võitlus valimisõiguse eest muutus tõeliseks rahvaliidumiseks. 1919. aastal võttis parlament vastu seaduse üldisest valimisõigusest. 1930. aastatel hakati välja andma naiste elu reguleerivaid seadusi.

Näiteks 1933. aastal muutus ebaseaduslikuks rasedate naiste, sünnitajate või abiellujate vallandamine.

Kas naisliikumine on teie maal arenenud samal viisil?

Kas teie tunnistate kahte erinevat seisukohta naiste küsimuses?

Kuidas said naised teie riigis valimisõiguse?

Vaadake läbi kogu seadusandluse see osa, mis sätestab naistele paremate tingimuste loomise!

NAISLIIKUMINE, MIS KERKIS esile 1960. aastatel, erines mitmes mõttes eelnevast. Uus liikumine astus uutesse valdkondadesse ja ta oli uuel moel organiseeritud. Abordivabadus oli tähtis teema, mis muutus ka kaheksast naisest koosneva grupi nõudeks, kes ühinesid 1968. aastal, nimetades end Grupp 8. Nad olid sotsialistid ja nõudsid õigust töötada, võrdset tasu ja paremaid laste eest hoolitsemise võimalusi. Nende esimene väljaastumine toimus rahvusvahelisel naistepäeval 8. märtsil 1971. aastal.

Kas aborditeema on tähtis kui sümbolne teema teie maal?

Kuidas te pühitsete 8. märtsi?

Feministlik liikumine

FEMINISM ON MÕISTE, mis võeti kasutusele 1982. aastal, kui sellega hakati tähistama nii meeste kui naiste organisatsioone, mis võitlesid selle eest, et naised “vallutaksid samad õigused kui need olid meestel”. Pärast 1970. aastaid on feministlik liikumine hargnenud võrgustikuks, millel on erinevad eesmärgid ja erinevad poliitilised juured.

ÜLDINE ARUSAAM ON NIISUGUNE, et meie sooline identiteet kujuneb välja keskkonnas, kus me üles kasvame ja mille normid ja suhtumine meid mõjutavad. Naiste tegevusruum ühiskonnas on laienenud, kuid pidevalt on tegemist vastureaktsioonidega. Kõige selgem vastupanu on pärit kristlikest ja teistest fundamentalistlikest liikumistest, mis väidavad, et naistel ei ole mujal kohta kui ainult kodus. 1990. aastate lõpul hakkasid tugevnema puhtbioloogilised argumendid, mille kohaselt mehed ja naised on erinevad oma keha, aju ja hinge poolest.

“Feminist” on kõige madalam ühine nimetaja nende kohta, kes mõistavad, et võrdsust pole saavutatud. Praktiliselt on naised tänapäeva ühiskonnas allutatud meestele ja seda peab muutma.

Kuidas te iseloomustaksite vastuseisu feminismile?

Kes on feminist?

Kas teie riigis on erinevaid feministlikke gruppe?

Kas mehed ja naised on looduse poolt loodud erinevateks või on peamised erinevused seletatavad meie kujunemisega lapsepõlves, noorukieas ja nende asjaolude mõjuga, mida me oleme kogunud?

Kui kaugel on naisliikumine oma lõppeesmärgist? Kui me räägime palkadest?

Kui me räägime suhtumistest ja väärtushinnangutest lasteasutustes, koolis, perekonnas?

Kui me räägime juhtivatest ametikohtadest?

Millistes valdkondades teie arvates valitseb võrdsus?

Millist suhtumist ja väärtushinnangut on raske muuta?

Milliste teemadega tegeleb naisliikumine tänapäeval?

Sotsiaalsed liikumised

SOTSIAALNE LIIKUMINE ON TERMIN, mida kasutatakse rahvusvaheliselt. Rootsis on rahvaliidumine rohkem tuntud. Termin tähistab varasemate põlvkondade liikumistes ühendust, tänapäeval aga organisatsiooni, millel on liikmeskond.

LIIKUMINE ON HÄGUSEM JA heterogeensem kui organisatsioon. See on ka näiteks nähtusest, mida on poliitilisel süsteemil raske käsitseda. Paljud uued sotsiaalsed liikumised tahavad samuti saavutada muutusi ühiskonnas. Võitlust motiveerib sotsiaalne või kultuuriline konflikt, mis pakub väljakutset eksisteerivale sotsiaalsele või poliitilisele korrale. Kasutades sümboliseid väljakutseid ja vastasseise, pakuvad liikumised alternatiivseid lahendusi – asjad võivad olla ka teisiti. Nii muutuvad nähtavaks võimustruktuurid, mis muidu oleksid jäänud varjatuks.

SOTSIAALSET LIIKUMIST iseloomustab üsna sageli osavõtjate suurem aktiivsus kui väljakujunenud organisatsiooni liikmetel. Alguses puudub uutel liikumistel tegelik organisatsiooniline alus, mille nad peavad samm-sammult üles ehitama, et jääda kestma pikemaks ajaks. Ei ole sugugi ebatavaline, et mõni poliitiline partei omastab liikumise arvamused ja ideed, tehes neist oma seisukohad. Samamoodi võib ka liikumisest osavõtjaid haarata oma parteisse.

UUTE LIIKUMISTE PUHUL ühinevad liikmed tegevusega, astuvad sellest välja tunduvalt kiiremas tempos kui varasemate väljakujunenud liikumiste ajal. Aktiivseid liikmeid uutes liikumistes ühendavad uued meetodid ja vajadus kiiremaks tegevuseks.

AEG-AJALT NEED KIIRESTI muutuva liikmeskonnaga organisatsioonid arvavad, et kindla struktuuri puudumine on positiivne omadus. Liikumise algstaadiumis need, kes ühinevad, võivad seda isegi kogeda, kuid nad on mõnikord organisatsioonisiselt märganud, et struktuuri puudumine on demokraatiaprobleem. Juba 1970. aastal kirjutas Jo Freeman "Struktuuripuuduse türannia". Ta märkis, et struktuuri puudumine kui ideaalne olukord on tegelikult üks suitsukate, mis on laiali laotatud selleks, et takistada enamusel esitada küsimusi võimumeestele. Struktuuri puudumine ei eksisteeri tegelikus elus: tegutsemist korraldavad mitteformaalsed grupid.

LIIKUMIST, MIS ON tema teooriast teinud praktilisi järeldusi, nimetatakse Adratera liikumiseks (Plowshares movement). Põhimõtteliselt püüdlevad nad konsensuse saavutamise poole ja selle printsiibi järgimine muutub vajaduseks nendes gruppides, mis tegelevad kodanikuallumatusega, sest nende poolt plaanitav tegevus toob kaasa tõsiseid tagajärgi nende jaoks, kes selles osalevad. See meetod on keeruline ja kulub palju aega enne, kui kogemusteta grupp suudab seda katse-eksituse tulemusena kasulikult rakendada.

PÕHIMÕTTELISELT ON TEGEVUSMEETODI esmaseks sammuks informatsiooni jagamine lahendust nõudva probleemi kohta, millele järgneb ettepanekute raund, kus kogutakse kõik ideed, mida hakatakse vabalt arutama. Diskussiooni juht võtab tulemused kokku ja esitab soovitusel. Seejärel toimuvad konsultatsioonid väiksemates gruppides, kus kõik osavõtjad kordamööda väljendavad oma arvamust ettepanekute kohta. Vastandlike arvamusi ja/või lisaettepanekuid võib samuti esitada, kuid kogu arutelu võidakse ka lõpetada. Uued ettepanekud tuuakse hiljem jällegi esile ja neid tutvustatakse järgmise raundi jooksul.

Kui ettepanekut heaks ei kiideta, antakse lisa aega või otsuse tegemine lükatakse edasi järgmisele koosolekule.

Lõpuks, kui hakatakse tegema otsust, on kõik hästi teadlikud kui tähtis on nende osalemine ja nad on valmis kandma vastutust. Kõik konfliktid ja probleemid on juba varem lahendatud.

NISUGUNE VIIS TÖÖTADA kodanikuallumatuse meetodil, mida paljud organisatsioonid kasutavad, on loomulikult väga pikaajaline, kuid iseenesest näib see olevat palju demokraatlikum kui meetodid, mida kasutati traditsioonilistes rahvaliidumistes, sest on loodud tegutsemisvabadus palju laiemalt esindatud osalejatele.

Valitsusvälised organisatsioonid

INGLISKEELNE LÜHEND NGO (non-governmental organisation) tähistab valitsusvälist organisatsiooni, see tähendab organisatsiooni või sotsiaalset liikumist, mida ei juhi riik ja mis tegutseb terves riigis või ka rahvusvahelisel tasandil. Termin NGO muutus sageli kasutatavaks pärast seda, kui ÜRO selle oli käibele lasknud, et luua termin katusorganisatsioonile, mis liitis vabatahtlikke ühendusi või kodanikeliikumisi. Mõningaid protestiliikumisi on ÜRO tunnustanud kui konsultatiivorganisatsioone, mis on muutunud “vastuvõetavateks” ja neid on kutsutud osa võtma erinevatest läbirääkimistest.

NGO VÕIB OLLA demokraatlikult üles ehitatud organisatsioon, kuid samal ajal võib see olla kasvõi mingi fond või instituut. Inglise keel ei tee vahet “era”-NGO ja NGO vahel, milleks on rahvaliidumised. Seega, NGO võib anda või vastu võtta finantseerimist projektidele.

MÕNEDE NIISUGUSTE LIIKUMISTE tegevust on laialdaselt kajastatud massimeedias seoses majandusalaste tippnõupidamistega kogu maailmas. Enamikku neist liikumistest võib pidada valitsusvälisteks, kuid nende hulgas, kes võtavad osa protestiliikumisest, on inimesi, kes ei ole ühegi liikumise liige. Mis on juhtunud? Kes on need inimesed?

Uurige välja, mida üks NGO tahab ja kuidas see töötab, näiteks üks inimõiguste organisatsioon, naisliikumine, loomade õiguste kaitse liikumine, keskkonnaorganisatsioon või rahukaitse organisatsioon.

Kuidas üks NGO tekib?

Kas te teate mõnd NGO-d, mis on alustanud oma tööd viimastel aastatel?

Mis on vahet kahel NGO-l, üks, mida te peate sotsiaalseks liikumiseks (rahvaliidumiseks) ja teine, mida teie ei pea üldse NGO-ks?

Teie kogemuste põhjal – millist osa võib mängida NGO ühes riigis või siis rahvusvahelisel tasandil?

Demokraatlikud organisatsioonid

NII UUED KUI KA VANAD sotsiaalsed liikumised on organisatsioonid, mis mõjutavad ühiskonda. Tegelikult ei või üks organisatsioon täielikult ignoreerida oma sotsiaalset vastutust, kuna võib ette ennustada, et need muutused, mida organisatsioonid toetavad, hakkavad huvitama üldsust ja siis integreeritakse nad ühisesse ühiskonna ülesehitamisesse.

Kas on mõistlik väita, et organisatsioonid ei peaks esmajoones kaitsma üldsuse huve, vaid selle asemel tegelema oma organisatsiooni huvidega?

TAVALISELT JAGATAKSE ORGANISATSIIONE kahte gruppi nii, et ühed on need, mille töö on seadustega sätestatud ja teiste tööd ei reguleeri seadused, näiteks mittetulundusühingud. Nendeks organisatsioonideks, mis alluvad seadusandlusele, on näiteks aktsiaseltsid, fondid, assotsiatsioonid.

TEISEKS ERISTAMISVÕIMALUSEKS on osalemine – organisatsioonid, millel on piiritletud liikmeskond, ja teiseks, organisatsioonid, mis põhimõtteliselt on suunatud kõigile kodanikele. Veelgi enam, me võime jagada organisatsioone niisugusteks, mis on suunatud muutuste saavutamisele ühiskonnas, ja teisteks, mis täidavad ainult üht teatavat ühiskondlikku funktsiooni. Organisatsioone, mida on kõige rohkem juurde tulnud, nimetatakse survegruppideks, mida iseloomustab asjaolu, et need on atraktiivsed inimeste jaoks, kes innukalt võitlevad organisatsiooni spetsiifiliste eesmärkide saavutamise eest. Eesmärgid on selgelt määratletud ja tihti lühiajalised. Kui see eesmärk on saavutatud, läheb grupp laiali. Gruppi võib laiali saata ka siis, kui ta ei suuda oma eesmärke saavutada.

EKSISTEERIVAD KA POLIITILISELT aktiivsed grupid, mida on raske ülaltoodud süsteemi sobitada. Näiteks Greenpeace (rohelistele liikumisele), millel on mittetulundusühingule sarnased huvid, mis on läbi viinud suurejoonelisi üritusi, et kaitsta loomi ja loodust kogu maailmas. Erinevalt survegrupist on vaevalt selle liikumise eesmärgid lühiajalised. Greenpeace ei ole peamiselt huvitatud liikmetest, kes aktiivselt osaleksid liikumise tegevuses, vaid neid huvitab liikmetelt tulev organisatsiooni finantseerimine. Samuti ei ole Greenpeace üles ehitatud nagu enamused teisi liikumisi, sest selle liikmete mõjujõud on üsna piiratud.

ORGANISATSIOONIDE TÄHTSUST POLIITILISTES süsteemides võib vaadelda erinevatest seisukohtadest. Kriitikud väidavad, et kui organisatsioonidele antakse liiga palju mõjujõudu, omandavad nende liikmed suurema võimu poliitilises protsessis kui need kodanikud, kes ei ole ühegi organisatsiooni liikmed. Neil oleks justkui kahekordne hääleõigus. Klassikaline demokraatia on rajatud inimestele, kes toetavad oma mõjuvõimu hääletamise teel ja poliitiliste parteide kaudu. Asi on selles, kuidas ühiskond suudab kontrollida organisatsioonide võimalusi funktsioneerida täiendava jõuna nii, et nad ei muutuks liiga tugevaks võrreldes teiste kodanikega.

SUHTED ORGANISATSIOONIDE ja võimukandjate vahel, peamiselt valitsusest rääkides, võivad olla kolme liiki – domineerimine, allumine ja vastastikune sõltuvus. Domineerivas olukorras otsustavad organisatsioonid küsimusi ja neile kuulub tegelik võim poliitilises süsteemis samal ajal, kui teised struktuurid nagu poliitilised parteid või valitsus on passiivsed. Teisest küljest aga, kui valitsus ja poliitilised parteid kontrollivad organisatsioone ja viimased ainult täidavad ülesannet seadustada otsuseid, mida võimukandjad on teinud, on organisatsioonid alluvussuhtes. Vastastikune sõltuvus eksisteerib siis, kui mõlemad – nii organisatsioonid kui ka parteid või valitsus – avaldavad üksteisele vastastikust mõju ilma, et keegi domineeriks teise üle.

MILLINE NEIST KOLMEST suhtlemistüübist ühiskonnas on kõige tavalisem, sõltub suuresti sellest, kuidas kord organisatsioone loodi. Kui nende tekke initsiaatoriks oli valitsus, siis on nad alluvussuhtes. Teistel juhtudel on tegemist kas domineerimise või vastastikuse mõjutamisega. Rootsi tänapäevased organisatsioonid moodustati peamiselt selleks, et olla opositsioonis võimukandjate valitsusega.

Kas on hea või halb, et organisatsioon sõltub valitsusest, et oma tegevust säilitada? Kui oluline on see, et organisatsioon sõltub finantseerimisel kohalikust omavalitsusest?

Kas tänapäevane organisatsioon suudab tegutseda ilma riikliku finantseerimiseta?

Võrrelge uusi ja vanu sotsiaalseid liikumisi.

Kas need organisatsioonid on samamoodi üles ehitatud?

Miks on peamiselt uued sotsiaalsed liikumised atraktiivsed noorematele kodanikele?

Sotsiaalsed liikumised ja meedia

OTSSE DEMOKRAATIA ALUSEKS on inimeste kohtumine ja nende vestlused, et aktiivsed kodanikud arutleks ja analüüsiks sotsiaalseid teemasid. Kerkib aga küsimus, milliseid teemasid peaks arutlema. Esindusdemokraatia nõudeks on sõltumatu meedia olemasolu, et kontrollida poliitikute tegevust ja analüüsida erinevat poliitikat, et anda kodanikele alusmaterjali omavaheliste kohtumiste jaoks.

80-NDATEL JA 90-NDATEL AASTATEL oli mõnede liikumiste tüüpiliseks tunnuseks nende oma meediastrateegia. Liikumised on sõltuvad meediast ja meedia on samuti valmis kasutama ära erakordseid sündmusi, et kirjutada löövate, hästi müüvate pealkirjadega artikleid. Nii on keskkonnakaitseorganisatsioonidega, nagu Greenpeace, Squatters (ebaseaduslikult elamispinna haarajad), Tree-huggers (puukallistajad – keskkonnahoidjad) ja Ploughshare (adratera liikumine). Sama kehtib ka loomakaitse organisatsioonide ja mõningal määral pagulaste ja varjupaiga otsijate liikumiste kohta.

Meedia on tähtis liikumise käivitamise seisukohalt. Nagu paljud organisatsioonidki, kasutavad uued liikumised tehnikat, interneti võimalusi, mobiiltelefone vajaliku side korraldamiseks aktivistide vahel. Nad kasutavad tehnilisi võimalusi, et oma sõnumit laialt teatavaks teha.

Kontrolli omamine informatsioonikanalite üle on üks väga tähtis ja mõjuvõimas jõuallikas. Kes kontrollib meediat, kontrollib ka tegelikku elu. Meediakanali omanik otsustab, mida valitakse edastamiseks ja kuidas seda tehakse. Seetõttu on omandiõigus äärmiselt suure tähtsusega.

MEEDIAÄRIS ON OMAND esmajoones multifunktsionaalne, isegi kui USA huvid ja seal asuvad meedia konglomeraadid on turul domineerivateks. Viiest suurest meediafirmast aastase käibega 7-15 miljardit dollarit on neli USA firmad. Kõigil neil on tugev positsioon meelelahutustööstuses, kuid neile kuulub ka suur osalus uudisteturul. Omand on tunduvalt rohkem kontsentreerunud ühe omaniku kätte.

Kuidas kujutab meedia uusi liikumisi?

Miks tunneb meedia huvi uute sotsiaalsete liikumiste vastu?

Miks on uued liikumised nii innukalt huvitatud oma tegevuse kajastamisest meedias?

Ajakirjanduse globaliseerumine

UUDISTE LEVITAMINE on üks spetsiaalne valdkond, mis on viimastel aastatel saanud suure tähelepanu osaliseks. Kuidas töötab rahvusvaheline uudiste vahetamise süsteem? Enamik suurest uudiste voolust läheb läbi suurte uudisteagentuuride nagu AP, UPI, Reuter ja AFP. Veelgi enam, 80% eriteateid liigub läbi Londoni, Pariisi, New Yorki, kus uudiste toimetajad otsustavad, milliseid uudiseid edasi saata. Tulemuseks on see, et suurem osa uudiseid kajastab läänemaailma sündmusi ja arengumaid puudutavad uudised on loodusõnnetustest ja sõjast. Globaliseerumine viib ka selleni, et uudised muutuvad kogu maailmas ikka rohkem ja rohkem sarnasteks ja järjest kasvavad rahvahulgad saavad neid jälgida globaalsete uudisekanalite vahendusel nagu CNN ja Sky News.

ON SIISKI ÜKS ERAND, milleks on mitteärilike uudiste vahetamine, kus kulud jagatakse solidaarsusprintsipi kohaselt, haarates suuri TV maid, kes subsideerivad väikseid maid – EVN-i (Eurovision News Exchange) liikmetele pakutakse kasutamiseks tasuta uudiseid. Spetsialistid on analüüsinud EVN-i tegemist ja võib järeldada, et kuigi peaaegu pooled uudised pärinevad USA uudisteagentuuridest, ei täheldata USA domineerimist EVN-i materjalide hulgas. Analüüs näitab ka, et sageli kohaldatakse uudiseid kodusuuditooriumile ja seetõttu ühtede ja samade uudiste kajastamine varieerub erinevates maades. Veel üheks iseseisvaks meediakanaliks on Indymedia, kus interneti vahendusel võib igaüks osaleda debatis. Indymedia kajastab demonstratsioone ja oma arvamussaates annab tõese pildi toimuvast, mida hindavad paljud valitsusvälised organisatsioonid, kes tegelevad neis valdkondades.

Üsna sageli püüdleb meedia avaliku arvamuse loomise poole, mida nad tahaksid poliitikutele pakkuda eeskujuks otsuste tegemisel. Samuti võib olla nii, et meedia eesmärgiks on teavitada ja uurida ühiskonda, selle institutsioone ja nähtusi, kuid meedia mitteametlikuks ülesandeks on ka toota uudiseid. Pöörates tähelepanu teatud küsimustele, võib meedia sundida võimulolijaid vastu võtma resolutsioone ja tegema otsuseid.

LOOMULIKULT ON OLEMAS ka rivaalitsevad jõud, kes vähendavad meedia mõjujõudu. Nende hulka kuuluvad paljud valitsusvälised organisatsioonid, kelle peamiseks probleemiks on nende sõltuvus meedia tähelepanust oma organisatsiooni ideede ja arvamuste edastamisel.

Kas te usute, et informatsioon, mida me saame meedia vahendusel, on tõene?

Kellele kuuluvad kõige laiemal levikuga meediakanalid teie maal?

Millist maailmapilti edastavad teie arvates multinatsioonalsed uudisteagentuurid?

Kuidas kajastatakse meedia poolt uusi sotsiaalseid liikumisi?

Kas meedia on teie arvates piisavalt huvitatud sotsiaalsete liikumiste elus toimuva edastamisest?

Millised on nende põhjused uudiste edastamiseks?

Demokraatlik õigus demonstreerida

AEG-AJALT VAPUSTAVAD JÕULISED VÄLJAASTUMISED läänemaailma. Tänuhankult edastab meedia proteste luues dramaatilisi kujutisi ja sõnastusi. Kuulda on ka hääli, mis seavad kahtluse alla õiguse demonstreerida. Need, kellele ei meeldi protestid, küsivad: “Miks ei jäta nad Maailmapanka ja Rahvusvahelist Valuutafondi rahule? Pealegi on nende töö eesmärgiks aidata selle maailma vaeseid inimesi ja maid.”

MAAILMAPANK VÄIDAB, et tal on uus strateegia vaesuse vastu võitlemisel. Väljatöötamisel on plaan vabastada maid võlgadest ja plaan alustada AIDS-i vastast vaktsineerimist. Maailmapanga ja valuutafondi esindajad räägivad, et neid solvab protestiliikumine, mida teatud grupid rikastes maades arendavad, teadmata, milline on tegelikult vaeste inimeste olukord Aafrikas ja Aasias.

PROTESTE TOETAVAD ORGANISATSIOONID, näiteks kirikud, ametiühingud ja keskkonnaorganisatsioonid, omavad sellegipoolest tõest informatsiooni Maailmapanga ja Rahvusvahelise Valuutafondi eelneva tegevuse tagajärgedest ja praegustest mõjudest suurele arvule inimestele vaestes riikides. On täiesti kindel, et protestid jätkuvad selle ajani, kui käesolevad õilsad sõnad ja kavatsused tõeks saavad. Proteste korraldavad inimesed tahavad veenduda, et inimesed maailma vaesemates osades oleksid tähelepanu keskpunktis, mitte aga rahvusvahelised firmad ja suured pangad.

Kas neil, kes protestivad vaeste inimeste õiguste eest, on õigus või kehtib Maailmapanga väide, et nende kaudu läheb kõige otsesem tee kõigile paremate tingimuste loomiseks?

Kas on võimalik teha vahet aktiivsuse ja huligaanitsemise, vastuhaku ja terrorismi vahel?

PIIRJON VASTUHAKU JA terrori vahel on mõnikord liikuv, kuid me ei püüa teada saada, kus see piir peatub. Meie teeme oma valiku ja vaatleme vastuhakku.

VASTUHAKULE ÄRGITAJA VÕIB mõnede inimeste silmis olla kangelane, teiste arvates aga ohuks ühiskonnale. Igal ajal on olnud vastuhakke, kuid nendesse suhtumine on olnud erinev erinevatel aegadel erinevates kultuurides. Väljaastumist kirjeldatakse sageli kui midagi negatiivset, kuid teatud liiki vastuhakud on - ja on ka alati olnud - niisuguseks nähtuseks, mis muudab nii maailma kui ka ühiskonda. Vastuhaku helgemat poolt nimetatakse muutuseks ja progressiks, samal ajal kui tumedam pool on vägivald ja terrorism. Varastesse vastuhakkudesse Ida-Euroopas suhtuti poolehoiduga ja lääne silmis olid nad õigustatud. Hiljem viisid nad Berliini müüri langemiseni.

EBAÕNNESTUVATE VASTUHAKKUDE juhte hakatakse hiljem pidama ühiskonna heidikuteks ja eraldunud hullumeelseteks, kuid kui nad saavutavad oma eesmärgi, muutuvad nende ideed normiks ja nende tegevust ei peeta enam piinlikkust valmistavaks ega veidraks – vastupidi, neid peetakse intelligentseteks ja respektierituteks. Edukate vastuhakkude juhid jõuavad ajalooõpikute lehekülgedele.

SAGELI TABAB ÜHISKONDA üllatus, kui algavad rahutused. Nii juhtus 1989 aastal, kui Berliini müür langes ja ka siis, kui uued, vägivaldse ja sõjakad demonstratsioonid algasid Euroopa Liidu ja G8 riikides Maailma Kaubandusorganisatsiooni (WTO), Maailmapanga (IBRD) ja Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) vastu. Demonstratsioonidest ei saadud piisavalt aru. Paljudel inimestel oli kujunenud arusaam, et demokraatiakanalid töötasid piisavalt hästi liikumise ettevalmistusperioodil ja vägivaldseid demonstratsioone ei olekski vaja läinud.

ENNENÄGEMATU ENTUSIASMIGA tormasid paljud inimesed, eriti noored, barrikaadidele, et võidelda parema maailma eest. Neid aga ei mõistetud. Mida nad soovisid saavutada? Protestiliikumiste nõudmised võib kokku võtta alljärgnevas nimekirjas:

1. Kõige vanem nõue oli: keskkonna saastamine peab lõppema.
2. Suured demokraatlikud institutsioonid peavad olema rohkem demokraatlikud ja läbipaistvad. Institutsioonide kohta (esmajoones Maailmapank ja Rahvusvaheline Valuutafond) arvati, et neid juhivad suured korporatsioonid ja mõned tööstusriigid.
3. Maailma Kaubandusorganisatsioon peab lõpetama tööstusriikide eelistamise. Maailma Kaubandusorganisatsioon on kaotanud esmajoones barjäärid valdkondades, milles arenenud riigid on tugevad, ja sisse viinud kitsendused nendes valdkondades, milles arenguriigid oleksid konkurentsivõimelised (põllumajandus ja tekstiilitööstus).
4. Lääne põllumajandustoetused koos nende riikide peamiste majandushuvidega ei tarvitse enam soosida loomakasvatust. Euroopa Liidus on hullulehmatõbi ja suu- ja sõrataud tekitanud hiigelsuuri kahjusid suurtele loomakarjadele. Tapetud on tuhandeid loomi.
5. Vaba konkurentsi-, dereguleerimise- ja privatiseerimisnõuet ei tohi nii brutaalselt rakendada kui seda tehti minevikus. Need on olnud normatiivsed nõuded kõikide riikide majanduspoliitikas, kuid riigid, mis on neid radikaalselt rakendanud, on muutunud poliitiliselt vähem stabiilseteks.
6. Äärmiselt kiire maailmakapitali liikumine ja valuutakurssidega spekulatsioonid mõnedes riikides tuleb tasakaalu viia või muidu võib tekkida ohtlik kriis. Tuleb sisse viia ka stabiliseeriv nõue (Tobin'i maks).
7. Globaliseerumine kujutab endast ohtu, mis näib ühendavat kõiki aktiivselt tegutsejaid. Globaliseerumine muudab poliitikut teovõimetuteks või nagu üks demonstratsioonist osavõtjatest Londonis ütles: "Kogu globaliseerumisprotsess jätab inimesed ilma mõjujõust, see piirab nende valikuvõimalusi."

MITTE ALATI EI OLE AKTIIVSETE tegutsejate plaanid selgesti mõistetavad. Aeg-ajalt süüdistatakse lääne poliitikuid, et kord on nad liiga mõjuvõimsad, kord võimetud midagi tegema.

Kuidas olete teie mõtestanud neid nõudmisi?

Kas see nimekiri on kooskõlas teie nimekirjaga?

Kas mõned neist nõuetest on õigustamatud?

Kas mõned nõuded puuduvad?

Liikumiste järgijad

PALJUD NOORED INIMESED, kes otsisid tegutsemiseks eesmärgi, haarati uutesse liikumistesse, kus nad leidsid midagi, mille vastu välja astuda. Noored idealistid leidsid endale ideoloogilise põhjenduse, kuidas maailma parandada, kuid nagu enamike vastuhakkudega juhtub, liitusid idealistidega kaks kategooriat inimesi, keda igas vastuhakus võib leida – esiteks need, kes leidsid hea võimaluse segadusi tekitada ja teiseks inimesed, kes ihkasid võimu. Vaidlustes selle küsimus üle on püütud teha jõupingutusi, et vastuhakkude struktuuri määratleda ja jagada demonstreerijad kolme kategooriasse:

Esimesse gruppi kuuluvad inimesed, kes ei soovi mingeid seadusi rikkuda ja kasutada ükskõik millist vägivallavormi, et oma nõudmisi tugevdada.

Teine grupp peab end Mahatma Gandhi ja Martin Luther King'i järgijateks ja usub kodanikuleppimatuse põhimõtteid. Nad olid väga häälekad oma nõudmistes ja valmis ainult ühte-kahte seadust rikkuma.

Kolmas grupp on see, kes on domineeriv demonstratsioonides. Nemad õõnestavad usaldust, mis oli kehtestatud vabade demokraatlike valimiste järel moodustatud valitsuse ja sotsiaalsete protestigruppide vahel, kes ei arva, et valimised võimaldasid piisavalt arvestada rahva tahet.

Vastuhaku organisatsioonid

KÕIKIDE VALITSUSVÄLISTE ORGANISATSIOONIDE hulgas võime me eristada mõningaid peamisi gruppe:

Ametiühinguorganisatsioonid on osalenud paljudes demonstratsioonides ja protestitegevuses, kuid on olnud aegu, kui nad jäid kõrvalseisjateks. Ametiühingute organisatsiooniline kultuur erineb noortepärastest sotsiaalsetest liikumistest ja nende väljendusvahenditest, kuid samal ajal on neil ühised seisukohad paljude maailmas esinevate ebaõiglaste asjade kohta. On täiesti selge, et maailma poliitilisi ja majanduselu juhte mõjutavad ideed, mida esile tuuakse. Seetõttu peavad ametiühingud ja sotsiaalsed liikumised seisma ühtedel ja samadel barrikaadidel.

ME VÕIME ERISTADA suurt rühma keskkonnakaitse organisatsioone, kuhu kuuluvad võimsad valitsusvälised organisatsioonid nagu maailma loodusfond, (World Wide Fund for Nature – WWF), roheline liikumine (Greenpeace), maakera sõbrad (Friends of the Earth) ja troopika vihmametsade kaitsjad (Rainforest Action Network).

TARBIJATE ORGANISATSIOONID moodustavad teise suure grupi. Siia kuuluvad paljud arengumaade organisatsioonid, näiteks Malaisias kolmanda maailma võrgustik (Third World Network), Filipiinidel Iõnapoolkera organisatsioon (Focus on the Global South), maailma globaliseerumisfoorum (International Forum on Globalisation) ja mitmed teised tuntud ühendused. Veelgi enam, eksisteerivad suurte farmerite organisatsioonid, mis võitlevad selle vastu, et Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO) kontrollib põllumajandust. Viimasena võiksime nimetada niisuguseid katusorganisatsioone nagu Jubilee 2000, kuhu on koondunud erinevad ÜRO organisatsioonid.

GENOVAS TOIMUNUD KOKKUTULEKUL oli protestide peamiseks organisatoriks Genova Sotsiaalne Foorum. Kohal olid ka esindajad organisatsioonist “ATTAC! International”, mis oli organisatsiooni “Jubilee 2000” (Drop the Debt) mantlipärija. Ka “Indymedia Independent”, üks meediaorganisatsioon, mis kannab üle reportaaže suurtelt demonstratsioonidelt, kasutades interneti, oli saanud. Genovas olid ka radikaalsed globaliseerumise vastu võitlevad grupid “Ya Basta!”, “Globalised Resistance” (Globaalne Vastupanu, mis on Suurbritannias baseeruv sotsialistlik organisatsioon), “Tute Bianchi” (Valged Kitlid), mis on Itaalia survegrupp. Lõpuks võiks lisada ka FAU (Freie Arbeiter Innen Union), mis on üks radikaalne anarhistlike kalduvustega grupp Saksamaal.

ENAMIK DEMONSTREERIJAJD püüdis end eristada “musta bloki” esindajatest, keda võis leida “Ya Basta!” ja FAU liikmete hulgast. Just antidemokraatlike jõudude tegevuse tõttu ei tulnud esile seadusekuulekate demonstreerijate edusammud, kes ka soovisid toimunud seminaridel valgustada oma seisukohti.

“ATTAC!” ON ORGANISATSIION, mis on viimastel aastatel suutnud suure tähelepanu osaliseks saada. Selle eesmärgiks on kritiseerida globaliseerumist, mis toimub nõrgemate riikide arvel. “ATTAC!” loodi 1998. aastal Prantsusmaal. Seal on tema tegevus kiiresti levinud teistesse riikidesse. Inglisekeelne algustähtedest moodustatud lühend tähistab “Association for the Taxation of Financial Transaction for the Aid of Citizens” (kodanike abistamiseks finantstehingute maksustamise assotsiatsioon).

NIISUGUSE VALUUTALIIKUMISE idee autor on Ameerika majandusteadlane James Tobin. Tema arvates 0,1-protsendiline rahaliste ülekannete maksustamine pidurdaks kõige kiiremini ebaausaid valuutaspekulatsioone ja nii vabaneksid suured summad, mida saaks kasutada arenevates maades investeringute tegemiseks haridusellu ja infrastruktuuri. Niisugune on Tobin’i maksu põhimõte, mille “ATTAC!” on maks võtnud, kuid Tobin ei ole väljendanud mingit otsest toetust organisatsioonile.

“ATTAC!” POOLDAB KA kõige vaesemate riikide laenude kustutamist ja maksuparadiiside sulgemist

“ATTAC!” SAAVUTUSEKS OLI Euroopa Liidu ühe liikmesriigi rahandusministri visiidi ajal Liege’i septembris 2001. aastal toimunud arvamusteavaldus hakata uurima rahaliste spekulatsioonide tõkestamist ja vaeste riikide toetamist.

PÄRAST JÕULISI DEMONSTRATSIIONE Genovas ja Göteborgis on diskussioonid elavnenud Rootsi ATAC’i allorganisatsioonides. Vaatamata sellele, et organisatsiooni juhid on selgesti eraldanud ennast vägivald poliitikast, arvavad nad, et neid on ebaõiglaselt seostatud vägivaldpuhanguga Göteborgis. Paljud “ATTAC’i!” juhid tahavad läbi lõigata kõik koostöösidemed vägivalda toetavate gruppidega, kuid teised ei toeta seda. Eesmärgiks peaks olema nende gruppide juhtimine ja suunamine tunduvalt rahumeelsemale teele.

Kuidas me suudame hakkama saada vastuseisuga tänapäeval?

Kuidas teie käsitelite tasakaalu stabiilsusevajaduse ja muutuste vahel?

Millised on erinevused vanade ja uute vastuhakkude vahel?

Missugustel põhjustel on tänapäeval nii palju proteste?

Miks on mõned liikumised eriti sõjakad ja agressiivsed?

Kas uued protestiliikumised suudavad esile kutsuda mingeid muutusi?

Millistes ühiskonnaelu sfäärides see toimub?

Teised õppegrupid hindaksid väga kõrgelt teie grupi tööd, kui teie võtaksite kokku oma kogemused õpperingis ja avaldaksite need koduleheküljel, mis on avatud kogemuste vahetamiseks. Aadress

---

Eriühtne huvi pakub teie grupi töö ülevaade, milles on kokku võetud teie vaatlused ja nägemused selle kohta, kui kaugel on demokraatia jõudnud teie kodumaal.

Samuti kirjeldage oma arusaamu, milline peaks olema ja suudaks olla vanade ja uute sotsiaalsete liikumiste mõju demokraatia arengule tulevikus.

Kõige tähtsam on aga see, et iga grupp arutaks, kas õpperingide töö tulemuseks võiksid olla tekkinud isiklikud kontaktid teistes riikides. Ühine kodulehekülg avaldab aadresse niisuguste kontaktide loomiseks.

Kasutatud kirjandus

Robert A. Dahl, Democracy and its critics, New Haven: Yale University Press 1989

Robert A. Dahl, Demokratin och dess antagonister,
Stockholm: Ordfront med Demokratiakademien 2002

The national official Report on Democracy, Demokratiutredningen,
1998 – 2000, Stockholm

Michele Micheletti, Civil society and state relations in Sweden,
Aldershot: Avebury 1995

Robert D. Putnam, Making democracy work: Civic traditions in modern Italy,
Princeton, N.J.: Princeton University 1992

Robert D. Putnam, Den fungerande demokratin: medborgarandans rötter i Italien,
Stockholm SNS

Robert D. Putnam, Bowling alone: the collapse and revival of american community,
London: Simon & Schuster 2001

Robert D. Putnam,
Den ensamme bowlaren: den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse

Jo Freeman, Social movements of the sixties and seventies,
New York, Longman 1983

Jan Engberg, Folkrörelserna i välfärdssamhället,
Umeå 1996

Peter Berglez, Politikens medialisering,
Stockholm: Fakta info direkt 1999

Niels Hebert, Kerstin Jacobsson, Olydiga medborgare? : om flyktinggömmare och djurrättsaktivister

Oliver Boyd – Barret and Tehri Rantanen, The globalization of news, Thousand Oaks,
California, Sage

Statistical yearbook: cinema, video and new media in Europe,
Strasbourg, Council of Europe

Inger Jägerhorn, Uppror i tid eller otid?, Stockholm,
Utrikespolitiska Institutet 2001